

Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä

Anu Raijas
Terhi-Anna Wilska

TYÖSELOSTEITA JA ESITELMIÄ 104 • 2007

Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä

Anu Raijas & Terhi-Anna Wilska

Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmiä 104 • 2007
Anu Raijas & Terhi-Anna Wilska
HUOLENPITOA JA JAKAMISTA – RAHAN JA AJAN JAKAUTUMINEN
SUOMALAISISSA LAPSIPERHEISSÄ

Julkaisija / Utgivare / Publisher
Kuluttajatutkimuskeskus
Kaikukatu 3, 00530 Helsinki
PL 5, 00531 Helsinki
Puh. (09) 77 261
Faksi (09) 7726 7715
www.kuluttajatutkimuskeskus

Kannen kuva: Microsoft ClipArt

Marraskuu 2007

TIIVISTELMÄ

Anu Raijas & Terhi-Anna Wilska

HUOLENPITOA JA JAKAMISTA – RAHAN JA AJAN JAKAUTUMINEN SUOMALAISISSA LAPSIPERHEISSÄ

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää perheen sisäistä tulojakoa, kotitöiden jakamista, ajan ja rahan käyttöön liittyvää päätöksentekoa sekä taloudellisiin asenteisiin liittyvää kommunikaatiota ja dynamiikkaa. Tutkimuksen lähtökohtana on oletus taloudellisten resurssien, kulutuksen ja ajankäytön epätasaisesta jakautumisesta perheissä. Aihetta on tutkittu sen sensitiivisyyden ja haasteellisen operationalisoinnin johdosta varsin vähän. Tutkimus tarkastelee perheenjäseniä sosiaalisina ja taloudellisina toimijoina perheen sisällä.

Raportti esittelee marras-joulukuussa 2006 suomalaisille kahden huoltajan lapsiperheille kohdenetun kyselyn tuloksia. Internet-kyselyn noin 500 suomalaiselle lapsiperheelle toteutti InterQuest Oy. Vastaajista osa rekrytoitiin tutkimukseen internetin eri verkkosivustoilta ja osa puhelimitse. Kysely sisälsi erilliset lomakkeet perheen molemmille puolisoille ja lapsille. Aikuisen lomakkeet sisälsivät strukturoituja kysymyksiä ja mielipideväittämiä kolmesta teemasta: tulojen hallinnointi, kotitöiden tekeminen ja kulutus. Lisäksi vastaajilta kysyttiin heidän taustatietojaan, taloudellisia resursseja painottaen. Perheiden 11–17-vuotiailta lapsilta kysyttiin taskurahan määrää ja lähteitä, rahan käyttöä, heidän vaikutustaan kotitalouden kulutuspäätöksiin sekä yleisiä kulutusasenteita. Analysoitava aineisto sisälsi 833 aikuisen ja 402 lapsen vastaukset. Puolisoista vain toiselta kysyttiin koko perhettä koskevia kysymyksiä. Aikuisista 471 vastasi henkilökohtaisten kysymysten lisäksi koko perhettä koskeviin kysymyksiin ja 362 ainoastaan henkilökohtaisiin kysymyksiin. Tässä raportissa keskitytään pääosin suoriin jakaumiin kuvailemaan kyselyn keskeiset tulokset.

Tutkimus osoitti, että enemmistö puolisoista halusi pitää rahansa erillään, mutta avioliitto ja yhteiset lapset lisäsivät varojen yhteisyyttä. Rahojen yhteisyys johti myös yhteiseen menojen maksamiseen. Yleisintä pariskunnilla oli joko sopia vastuut perheen yhteisistä menoista tai siirtää maksamisvastuu hänelle, jolla oli rahaa. Sovittu vastuunjako yhteisistä menoista oli yleisempää pidemmissä parisuhteissa, isoissa perheissä ja omistusasunnoissa asuvilla. Kiinteissä kuluissa, kuten asuminen ja lainat, vastuut olivat useimmiten selvästi jaetut. Sen sijaan pienissä huvittelumenoissa ei pidetty tärkeänä, kumpi menoja rahoitti. Miehet suurempituloisina rahoittivat naisia useammin perheen yhteisiä menoja, ja naiset puolestaan kantoivat suuremman vastuun lasten menoista.

Taloudellinen päätöksenteko suomalaisissa lapsiperheissä näyttäisi olevan puolisoitten kesken yleisesti ottaen kuitenkin demokraattista, sillä merkittävässä hankinnoissa neuvottelu ja toisen mielipiteen huomioon ottaminen näytti olevan hyvin yleistä. Lasten mielipidettä kuunneltiin varsin paljon perheen ostopäätöksissä ja lasten vaikutusvalta lisääntyi iän myötä. Tosin lasten vaikutusvalta keskittyi enimmäkseen vapaa-aikaan liittyvään kulutukseen ja ruokaan isojen hankintojen ollessa edelleen vanhempien päätösvallassa. Koska vapaa-ajan toiminta on perheille yhä tärkeämpi menoera ja myös ruokaan kuuluu huomattava osa kotitalouden tuloista, lasten ja nuorten merkitystä perheiden kulutuspäätöksissä ei pidä vähätellä. Tutkimustulosten perusteella lapset ja nuoret olivat melko hyvin selvillä perheen rahankäytöstä. Vanhempien antama kuluttajakasvatus ja kommunikaation laatu oli selvästi yhteydessä nuorten kulutusasenteiden muokkautumisessa.

Kotitöiden jakaminen suomalaisissa lapsiperheissä näytti tutkimuksen perusteella olevan perinteisen sukupuolittunutta. Tämä on johtanut siihen, että naiset kuormittuvat kotitöillä. Miehet olivat tähän työnjakoon tyytyväisiä, naiset eivät kaikilta osin.

Asiasanat

Kotitaloudet, kotityöt, lapsiperheet, tulot, kulutus, päätöksenteko

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TARKOITUS	3
3	AIEMPI TUTKIMUS.....	4
3.1	Raha- ja aikaresurssit perheessä	4
3.2	Rahan hallinnointi ja käyttö perheissä	4
3.3	Kotitöiden jakaminen perheissä	6
3.4	Lapsiperheet kuluttajina	7
3.5	Lasten kulutus perheiden sisällä.....	8
3.6	Lasten vaikutus perheen taloudelliseen päätöksentekoon.....	10
4	TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSIT.....	11
4.1	Aineiston kuvaus	11
4.2	Tulot ja lainat	15
5	TULOJEN HALLINNOINTI PERHEESSÄ	17
6	KOTITÖIDEN TEKEMINEN	21
7	KULUTUS	25
7.1	Perheen kulutus päätökset ja niiden rahoittaminen	25
7.2	Lasten kulutus asenteet ja niihin vaikuttavat taustatekijät.....	28
7.3	Lasten vaikutus perheen kulutukseen.....	29
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	32
	KIRJALLISUUS.....	34

KUVALUETTELO

Kuvio 1. Lapsiperheiden vapaa-ajan kulutuksen reaalin kehitys 1990–2001.....	7
Kuvio 2. Lasten lukumäärä tutkimusperheissä verrattuna suomalaisiin lapsiperheisiin vuonna 2005.....	12
Kuvio 3. Tutkimusperheiden jakautuminen siviilisäädyn mukaan verrattuna vuoden 2005 suomalaisiin lapsiperheisiin, joissa 13–17-vuotiaita lapsia.....	12
Kuvio 4. Tutkimusperheiden perhemuoto.....	13
Kuvio 5. Tutkimukseen osallistuneiden perheiden asuinpaikka ja Suomen väestö lääneittäin vuonna 2006.....	13
Kuvio 6. Tutkimukseen osallistuneiden aikuisvastaajien sukupuolijakauma verrattuna naimisissa olevaan ja koko väestöön.....	14
Kuvio 7. Tutkimukseen osallistuneiden miesten ja naisten ikäjakauma.....	14
Kuvio 8. Tutkimukseen osallistuneiden miesten ja naisten perus- ja ammatillinen koulutus.....	15
Kuvio 9. Tutkimukseen osallistuneiden miesten ja naisten ammatillinen asema.....	15
Kuvio 10. Tutkimukseen osallistuneiden perheiden tulojakauma euroa kuukaudessa.....	16
Kuvio 11. Tutkimukseen osallistuneiden aikuisten arvioita perheen taloudellisesta tilanteesta.....	16
Kuvio 12. Yhteisten menojen hoitaminen tutkimukseen vastanneilla.....	18
Kuvio 13. Tutkimukseen vastanneiden tietoisuus toisten rahan käytöstä ja avoimuus omasta.....	18
Kuvio 14. Lapsilisistä päättäminen tutkimusperheissä.....	19
Kuvio 15. Tutkimusperheiden lasten rahan lähteet, aikuisten vastaukset.....	19
Kuvio 16. Tutkimusperheiden lasten rahan lähteet, lasten vastaukset.....	20
Kuvio 17. Tutkimusperheiden ilmoittamia syitä taloudellisten asioiden hoitamisen muuttumiselle.....	20
Kuvio 18. Tutkittavien aikuisten mielipiteitä ajankäytöstä ja kotitöiden tekemisestä.....	22
Kuvio 19. Yleisimpiin kotiin ostettavien palveluiden käyttö tutkimusperheissä.....	23
Kuvio 20. Tutkittavien aikuisten mielipiteitä kotityöpalveluiden hankkimisesta.....	23
Kuvio 21. Päätöksentekijä kotitöitä helpottavien palveluiden hankinnassa.....	24
Kuvio 22. Tutkittavien aikuisten mielipiteitä ostopäätökseen vaikuttamisesta.....	26

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1.	
Lapsiperheiden kulutuksen reaalinen kasvu eräisiin vapaa-ajan kulutuskohteisiin vuosien 1998 ja 2001 välillä	8
Taulukko 2.	
Alle 18-vuotiaiden lasten henkilökohtaisen kulutuksen rakenne kotitalouksissa vuosina 1990, 1994 ja 1998.....	9
Taulukko 3.	
Tutkimusperheiden naisten ja miesten työssäkäynnin jakautuminen.....	14
Taulukko 4.	
Kotitöiden jakaminen tutkimusperheissä, aikuisten vastaukset.....	21
Taulukko 5.	
Perheen ostopäätöksiin yleensä eniten vaikuttavien prosentiosuudet eri hankinnoissa	25
Taulukko 6.	
Perheen yhteisten menojen rahoittaminen, %-osuudet menoryhmittäin.....	27
Taulukko 7.	
Lasten ja nuorten asenteita rahaa ja kulutusta kohtaan, % vastaajista.....	28
Taulukko 8.	
Niiden vanhempien osuus, jotka ottivat lasten mielipiteen yleensä huomioon erilaisissa hankinnoissa.....	29
Taulukko 9.	
Lasten ja nuorten arviot perheen yhteisiin kulutuskohteisiin vaikuttamisesta.....	30
Taulukko 10.	
Lasten kulutuspäätöksiin vaikuttavat tahot.....	31

1 JOHDANTO

Tuloja ja kulutusta yhteiskuntatieteisessä tutkittaessa tarkasteluyksikkö on yleensä joko kotitalous tai yksilö. Kulutussosiologisessa tutkimustraditiossa esimerkiksi perheenjäsenten kulutustyylien katsotaan määräytyvän kotitalouden viitehenkilön¹ sosioekonomisen aseman tai iän perusteella. Erityisesti taloustieteissä oletetaan, että kotitalouden kaikilla jäsenillä on yhtenäiset intressit, jolloin päätöksenteko tuottaa yhtäläisesti kaikille kotitalouden jäsenille hyötyä. Koska tilanne todellisessa elämässä ei ole tämä, lähestymistavalle on esitetty vaihtoehtoja. Esimerkiksi kollektiiviset mallit ovat mahdollistaneet resurssien jakamisen tutkimisen kotitalouden sisällä (ks. Apps & Rees 1996; Bourguignon & Chiappori 1994; Lundberg & Pollak 1993).

Henkilökohtaisen ostovoiman ajatellaan kotitalouden sisällä määräytyvän tulojen perusteella. Mitä korkeammat henkilökohtaiset taloudelliset resurssit, sitä enemmän henkilöllä katsotaan olevan valtaa ja mahdollisuus kontrolloida kotitalouden päätöksentekoa. Browning (2003) on esittänyt kollektiiviseen malliin tukeutuen, että vaimon osuus perheen kokonaistuloista vaikuttaa merkittävästi hänen osuuteensa kokonaiskulutuksesta, mutta kuitenkin niin, että naisen tulo-osuuden noustessa 50 prosentista 60 prosenttiin, hänen osuutensa kotitalouden kulutuksesta nousee vain 1,6 %:lla. Browning et al. (1994) ja Lundberg et al. (1997) samoin kun Phipps ja Burton (1998) ovat löytäneet yhteyden naisen tulo-osuuden ja kotitalouden kulutuksen välillä: mitä suurempi naisen tulo-osuus, sitä korkeammat vaatemenot kotitaloudessa. Näistä tuloksista huolimatta tutkimus ei ole pystynyt selvittämään, kuka käytännössä päättää tulojaosta perheessä, millainen vaikutus kotitalouden jäsenten henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja miten tulot loppujen lopuksi jaetaan.

Vallan resurssiteorian mukaan puolisoiden valta taloudellisissa päätöksissä perustuu heidän tuloihinsa ja työmarkkina-asemaansa (Vogler 1998). Kun tiedämme, että naisten ansiot Suo-

messä ovat keskimäärin 20 prosenttia miehiä alhaisemmat², niin onko naisilla tämän johdosta automaattisesti miehiä vähemmän valtaa? Vuoden 2004 tasa-arvobarometrin mukaan miehen suurempi-tuloisena katsottiin olevan päävastuussa perheen taloudellisesta toimeentulosta (Melkas 2004, 12–14). Perheen sisäiseen rahan käyttöön liittyvästä sukupuolten välisestä tasa-arvosta ei ole olemassa tutkimustietoa. Kuitenkin Morris (1993) ja Pahl (1989) ovat esittäneet, että taloudellisten resurssien jakaminen ei ole perheissä tasaista ja siksi perheenjäsenten elintasojen välillä on vaihtelua.

Taloudelliseen valtaan perheen sisällä liittyy rahan lisäksi läheisesti myös päätöksenteko ajankäytöstä. Kodin sisällä keskeinen päätöksentekoa vaativa alue liittyy kotitöiden jakamiseen. Vuosina 1999–2000 tehdyn ajankäyttötutkimuksen mukaan kokopäivätyössä olevat naiset tekivät 1,5 tuntia enemmän kotitöitä päivässä kuin työssäkäyvät miehet. Miehet puolestaan tekivät naisia enemmän ansiotyötä. (Niemi & Pääkkönen 2001, 20, 29.) Woolley (2003, 110) on esittänyt, että työnjako perheessä voidaan ymmärtää transaktionana, jossa rakkautta ja huolenpitoa vaihdetaan ajan ja rahan kanssa.

Perheen taloudellisista asioista keskustelu, jopa tuttujien kesken, on tabu vielä nykyisinkin. Perheen sisäisiä taloudellisia valtasuhteita ja päätöksentekoprosesseja ei ole myöskään tutkittu muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (Pahl 1990; Vogler & Pahl 1994; Vogler 1998). Yhtenä syynä tähän on ollut aineistojen puute. Esimerkiksi vaikka Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineistossa on yksityiskohtaista tietoa kotitalouden euromääräisestä kulutuksesta, hankitun hyödykkeen loppukäyttäjä ja hyödykkeen hankintaan johtanut päätöksenteko ovat hämärän peitossa (ks. kuitenkin Sauli 1998). Toisaalta taas yksilötasolla kerätyissä aineistossa ei tule esille perheenjäsenten välinen vuorovaikutus kulutukseen liittyvissä neuvotteluissa. Erillisaineistojen kerääminen tämän selvittämiseksi on todennäköisesti nähty kohtuuttoman haastavana tehtävänä.

Suomalaisissa tutkimuksissa on selvitetty hyvin vähän lasten roolia kuluttajina ja taloudellisina päätöksentekijöinä perheessä (ks. kuitenkin esim. Wilska 2004, 2006). Olemassa olevien kotimais-

1 Kotitalouden viitehenkilöksi määritellään se kotitalouden jäsen, jonka henkilökohtaiset tulot ovat suurimmat. Viitehenkilön mukaan määräytyy esimerkiksi kotitalouden sosioekonominen asema ja koulutusaste.

2 Vuonna 2005 miesten kuukausikeskiansio oli 2 813 euroa ja naisten 2 275 euroa (Tilastokeskus 2007a).

ten ja kansainvälisten tutkimusten valossa näyttää kuitenkin siltä, että lapsilla on huomattava valta perheen kulutuspäätösten teossa (mm. Beatty & Talpade 1994; Ekström 1995; Palan & Wilkes 1997), joten lapsia ei perheen sisäisessä taloudellisessa päätöksenteossa voi mitenkään jättää huomiotta. Lapsiin kulutetaan perheissä yhä enemmän rahaa ja heille pyritään turvaamaan materiaalisesti ”paras mahdollinen” lapsuus. Samalla kasvatuseriaatteet ovat muuttuneet yhä demokraattisemmiksi, mikä on lisännyt lasten sananvaltaa myös perheen yhteisissä kulutuspäätöksissä. Näin ollen on välttämätöntä tutkia enemmän lasten ja nuorten roolia kuluttajina perheen sisällä.

Myöskään lasten sosiaalistumista kuluttajiksi ja kulutusasenteiden ja -käytäntöjen muodostumista ei ole Suomessa juurikaan tutkittu. Ylipäätään akateeminen keskustelu lapsuudesta markkinayhteiskunnassa ja lapsista kuluttajina alkoi vasta 1970- ja 80-luvulla, jolloin lasten kulutus ja myös lapsiin kohdistuva markkinointi alkoi huomattavasti kasvaa lähinnä Yhdysvalloissa ja Britanniassa. Keskustelu painottui 1980- ja 90-luvulla kulutuksen, television ja mainonnan sekä informaatioteknologian aiheuttamaan lapsuuden tuhoutumisen tai ainakin lapsuuden ja aikuisuuden raja-aitojen kaatumiseen. (mm. Postman 1983, 1992; Steinberg & Kinchloe 1997). Myös lasten altistuminen mainonnalle ja muulle yhä aggressiivisemmälle markkinoinnille on herättänyt huolta ja lisännyt keskustelua lasten sosiaalistumiseen kuluttajiksi ja siihen vaikuttaviin tekijöihin.

Kansainvälisten tutkimusten mukaan lasten ja nuorten taloudellisiin arvoihin ja asenteisiin vaikuttavat ennen kaikkea vanhemmilta ja koulusta saatava kuluttajakasvatus, perheen sosiaalinen asema ja vanhempien koulutus, kommunikaation sujuvuus perheen sisällä ja jopa uskonnolliset ja eettiset asenteet (mm. Anderson & Nevitte 2006; Webley & Nyhus 2006). Tulevaisuuden kulutus-trendien ja -asenteiden ennakoinnin kannalta lasten ja nuorten kuluttajuuden kehittymisen selvittäminen on siten ensiarvoisen tärkeää.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Suomen Akatemian Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta myönsi tutkimushankkeelle 'Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen perheissä' rahoituksen vuosiksi 2006–2008 (päättös n:o 215801). Hanketta hallinnoi Kuluttajatutkimuskeskus. Hankkeessa on mukana tutkijoita Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksesta, Helsingin kauppakorkeakoulun kansantaloustieteen laitokselta, Helsingin yliopiston taloustieteen laitokselta, Tampereen yliopiston johtamistieteiden laitokselta ja Turun kauppakorkeakoulun markkinoinnin laitokselta (taloussosiologia).

Tutkimushankkeen tavoitteena on selvittää perheen sisäistä

- tulonjakoa
- kotitöiden jakamista
- ajan ja rahan käyttöön liittyvää päätöksentekoa sekä
- taloudellisiin asenteisiin liittyvää kommunikaatiota ja dynamiikkaa.

Tutkimus tarkastelee perheenjäseniä sosiaalisina ja taloudellisina toimijoina perheen sisällä. Haluamme tutkia toisaalta puolisoitten välisiä suhteita, ja toisaalta vanhempien ja lasten välisiä suhteita taloudellisessa päätöksenteossa, samoin kuin kaikkien perheenjäsenten rooleja.

Yhtenä merkittävänä tutkimuskohteena hankkeessamme on lasten ja nuorten kuluttajaksi soisialisaminen: ketkä siihen vaikuttavat, mikä on sukupuolen vaikutus lapsen taloudelliseen asemaan perheessä ja kuluttajaksi sosialisatioprosessiin sekä mikä on perheen taustatekijöiden, esimerkiksi sosioekonomisen aseman, vaikutus sosialisatioon.

Tässä raportissa esittelemme marras-joulukuussa 2006 toteutetun kyselytutkimuksen tuloksia. Raportin rakenne on seuraavanlainen: Ensin esittelemme aiempia tutkimuksia perheen rahan ja ajan hallinnoimisesta, lapsiperheiden kulutuskäytännöistä sekä lasten roolista perheen taloudellisissa päätöksissä. Sen jälkeen kuvaamme tutkimusaineistomme ja sen keruun sekä tutkittavan näytteen valtakunnallisen edustavuuden. Tässä yhteydessä kuvaamme myös tutkimusperheiden taloudellista toimeentuloa. Seuraavaksi analysoimme näytteen kuulumien perheiden tulojen hallinnointia, kotitöiden tekemistä sekä kulutuspäätösten tekemistä ja niiden rahoittamista lähinnä puolisoitten kesken. Lopuksi tarkastelemme lasten sosiaalistu-

mista kuluttajiksi ja lasten roolia kulutuspäätöksissä. Viimeisenä esitämme johtopäätöksiä saamistamme tutkimustuloksista.

3 AIEMPI TUTKIMUS

3.1 Raha- ja aikaresurssit perheessä

Kotitalouden taloudelliset resurssit ovat pääasiassa kotitalouden käytettävissä olevia tuloja, joista kotitalous osan käyttää kulutukseen ja osan mahdollisesti säästää. Taloudellisilla resursseilla voidaan kasvattaa varallisuutta tekemällä investointeja, säästämällä ja sijoittamalla. Käytettävissä olevat tulot muodostuvat useasta lähteestä. Suurin osa näistä tuloista tulee ansiotyöstä. Tämän palkkatulon suuruus riippuu henkilön palkkatasosta sekä ansiotyön toimialasta, laadusta ja määrästä, samoin kun ajankohdasta. Palkkatulojen kanssa rinnasteisia tuotantotekijätuloja ovat yrittäjä- ja omaisuustulot. Yrittäjätulot ovat korvausta yrittäjän työpanoksesta, yritykseen sijoitetusta pääomasta sekä yrittäjyyteen liittyvästä epävarmuudesta ja riskistä. Omaisuustuloilla tarkoitetaan korkoja, osinkoja, vuokria tai myyntivoittoja rahoitus- ja sijoitusomaisuudesta. Lisäämällä tuotantotekijätuloihin tulonsiirrot nettoarvoisena saadaan kotitalouden käytettävissä olevat tulot. Kotitalouden saamia tulonsiirtoja ovat esimerkiksi kansaneläkkeet, sairauspäivärahat, työttömyysturvan peruspäiväraha, ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha, opintoavustukset, asumis- ja toimeentulotuet, äitiys- ja vanhempainpäivärahat, lasten kotihoidon tuki ja lapsilisät. (Raijas 2005, 74–75.) Tulonsiirtoja tapahtuu myös kotitalouksien välillä elatusavustusten sekä vanhemmilta tai sukulaisilta saatuna taloudellisena tukena.

Käytettävissä olevien tulojen lisäksi taloudellisiin resursseihin lasketaan kuuluvaksi kotitalouden varallisuus. Varallisuudesta suurin osa – peräti kolme neljäsosaa – muodostuu asunnoista ja vapaa-ajan asunnoista. Omistusasuminen yleistyy nopeasti 25 ikävuoden jälkeen, ja vuonna 2004 asunnon omisti reilu kaksi kolmasosaa 35–44-vuotiaista suomalaisista. Asuntojen lisäksi myös kuluvälineet ovat varallisuutta. Vajaa viidennes varallisuudesta on rahoitusvarallisuutta, josta suurin osa on pankkitalletuksia. Pankkitalletusten lisäksi rahoitusvarallisuutta on tuotontavoittelua varten hankituissa pörssiosakkeissa, vakuutusäästöissä ja sijoitusrahastoissa. Vuonna 2004 varallisuus Suomessa oli keskittynyt yli 45-vuotiaille. (Tilastokeskus 2007b.)

Velkaantuminen vähentää nuorempien ikäluokien varallisuuden kertymää. Vuonna 2004 kolme

neljäsosaa 35–44-vuotiaista oli velkaantuneita, ja 17 prosentilla velkaa oli yli 100 000 euroa. Suuret asuntolainat rasittavat erityisesti lapsiperheitä. Asuntolainaa oli vuonna 2004 yleisimmin 35–44-vuotiailla; heistä yli puolella oli asuntolainaa ja heidän velkaantumisasasteensa oli 150 prosenttia. (Tilastokeskus 2007b, 61–65.)

Taloudellisten resurssien ohella aika on toinen kotitalouden keskeisimmistä resursseista. Ajankäyttö jäsentää kotitalouden päivittäistä toimintaa (ks. Leskinen 1993, 5). Aika on annettu ympäristötekijä, jota kaikilla on absoluuttisesti sama määrä, mutta se on luonteeltaan myös taloudellinen. Aika ei kuitenkaan kumuloidu eikä sitä voi säästää tai sen käyttöä siirtää myöhempään ajankohtaan samalla tavoin kuin rahaa. Ajan suhteellinen ja koettu määrä vaihtelee yksilöittäin ja samalla yksilöllä ajankohdasta toiseen: ajan arvo on erilainen esimerkiksi lomalla ja arkipäivänä työviikon aikana.

Päivittäistä ajankäyttöä säätelee ensinnäkin tehtävän ansiotyön määrä ja ajoittuminen, toiseksi pakollisiin toimintoihin – kuten kotitaloustyöt ja perustarpeiden tyydyttäminen – käytetty aika ja ajankohdat sekä kolmanneksi ympärillä toimivien instituutioiden sijainnit ja aikataulut. Vuosien 1999–2000 ajankäyttötutkimuksen mukaan lapsiperheissä ansiotyöhön käytettiin aikaa keskimäärin 8 tuntia, jos nuorin lapsi oli alle kouluikäinen ja 10 tuntia, jos nuorin lapsi oli 7–17-vuotias. Kotityöhön nämä taloudet käyttivät keskimäärin 10 ja 8 tuntia. (Pääkkönen 2005, 125.) Luvut osoittavat sen tunnetun tosiasian, että lapsiperheissä kotona tehdään toinen työpäivä, johon lasten iällä on suuri vaikutus. Siksi keskustelu kotitöiden tekemisestä ja niiden jakamisesta perheenjäsenten kesken ei ole mikään vähäpätöinen asia. Useamman henkilön kotitaloudessa ajan voidaan ajatella olevan paitsi henkilökohtainen myös kollektiivinen resurssi. Aikatauluja yhteen sovitellessa ja koti töitä jaettaessa yksilöiden ajankäytöstä joudutaan neuvottelemaan.

3.2 Rahan hallinnointi ja käyttö perheessä

Tulon lähde määrittelee usein sen käytöstä päättämistä. Ainakin osa henkilökohtaisista ansiotuloista on saajan oman päätösvallan alla, ja tulonsiirroista esimerkiksi lapsilisät voidaan kohdentaa lapsista aiheutuviin menoihin tai heille säästään. Rahaan

liittyvään päätöksentekoon kytkeytyy myös se, mihin tulot ohjataan, ja millaiset oikeudet perheenjäsenillä on sovittu niiden käytöstä.

On esitetty, että raha-asioiden hoitamiseen perheessä liittyy keskeisesti valta. Vallan merkitystä raha-asioissa ei tosin ole todennettu empiirisesti (Barker & Roberts 1993, ref. Vogler 1998, 688). Perheen taloudellisia valtasuhteita ja perheen sisäistä rahan käyttöön liittyvää päätöksentekoa on tutkittu varsin vähän (ks. kuitenkin Pahl 1990; Vogler & Pahl 1994; Vogler 1998). Tutkimuksissa on esitetty (mm. Pahl 1989; Morris 1984), että taloudellinen valta perheessä määrittäisi ansiotulon perusteella, ja enemmän ansaitsevalla – useimmiten siis miehellä – olisi eniten valtaa. Tällöin naiset olisivat miehiä huonommassa asemassa päätettäessä resurssien käytöstä perheen sisällä (Pahl 1989; Nyman 1999; Roman & Vogler 1999).

Vogler ja Pahl (1994) tutkivat 1990-luvulla puolisoitten keskinäistä rahojen hallinnointia Britanniassa. He erottivat rahojen hallinnoinnissa strategisen ja operatiivisen osan. Tutkijoiden mielenkiinto oli operatiivisessa hallinnoinnissa. Tässä he erottivat naisen hallinnoiman, miehen hallinnoiman, yhteisesti hallinnoitua, osittain yhteisen/ osittain itsenäisen hallintomallin, talouskassasysteemin ja toisesta riippumattoman hallinnan (ks. myös Pahl 1989).³ Tasa-arvoisin, rahojen yhteishallinto on Euroopassa yleisin (ks. Vogler 2005, 13). Miehellä on ratkaiseva vaikutus siihen, kuinka rahoja parisuhteessa hallinnoidaan. Tasa-arvoiseen rahojen hallinnointiin on osoitettu päädyttävän, jos miehellä on korkea koulutus, hänellä on moderni asenne sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja hän on jo lapsuudenkodissaan oppinut taloudellisten resurssien yhteisyyteen. Naisilla vain heidän kokopäivätyössä käyntinsä lisäsi tasa-arvoisen toimintamallin todennäköisyyttä. Epätasa-arvoisimpana hallinnointitapana pidetään miehen kontrolloimaa talouskassasysteemiä, jota selittävät miehen vastakkaiset ominaisuudet kuin tasa-arvoisimmassa hallinnointitavassa. Nainen on tässä tapauksessa miehestä taloudellisesti riippuvainen eli hän on todennäköisimmin työmarkkinoiden ulkopuo-

lella tai korkeintaan osa-aikatyössä. (Vogler 1998, 691–692.) Käytännössä taloudellisten resurssien hallinnointi on puolisoitten välillä varsin monimutkaista (ks. Nyman 1999, 772) ja vaihtelee eri elinvaiheissa ja tilanteissa. Siksi hallinnointitapojen luokittelu ei anna todellista kuvaa noudatettavista käytännöistä.

Käytännön tasolla puolisoitten kesken rahaa voidaan hallinnoida niin, että puolisoilla on joko yhteinen pankkitili tai sitten molemmilla on omat pankkitilit. Yhteisen pankkitilin on nähty helpottavan raha-asioiden hoitamista. Motiivina henkilökohtaisille pankkitileille on puolestaan ilmoitettu tottumus hoitaa raha-asiat toisesta riippumatta, tietoisuus mahdollisista riskeistä ja halu jättää perintöä omille jälkeläisille. (Burgoyne & Morrison 1997, 385–386.) Pahlin (1989) tutkimuksessa miehet enemmän ansaitsevina vastasivat taloudellisten resurssien kontrolloinnista perheessä, samoin kun suurista menoista, kun taas naisten osalle jäi pienistä päivittäisistä hankinnoista huolehtiminen.

Vaikka resurssien tasapuolista jakamista tuetaan länsimaisessa yhteiskunnassa nykyisin vahvasti normeina (ks. mm. Nyman 1999, 772), Pahl (1989) ja Morris (1993) ovat esittäneet, että taloudelliset resurssit eivät jakautuisi tasaisesti perheen sisällä. Tämän takia perheenjäsenien elintasot voivat vaihdella tarpeiden tyydytyksen määrän ja laadun vaihdellessa. Se, miten rahaa perheenjäsenien kesken jaetaan, riippuu tutkimusten mukaan käytävissä olevien tulojen määrästä, puolisoitten siviilisäädystä, perheen elinvaiheesta, perheenjäsenien tyydytettävistä tarpeista ja aikuisten keskinäisestä vallasta rahaa koskevissa neuvotteluissa (ks. Nyman 2003, 79).

Nyman (1999, 778–779) on esittänyt, että naiset pidättäytyisivät omasta kulutuksestaan perheen hyväksi, kun taas miesten ei tätä tarvitsisi tehdä. Johtuuko tämä siitä, että miesten ei suurempien tulojen takia tarvitse tinkiä omasta kulutuksestaan, kun taas naisten pitää näin tehdä? Voglerin ja Pahlin (1994) mielestä tämä liittyisi siihen, että naiset tarkastelevat perheen taloutta kokonaisuutena, ja tässä kokonaisuudessa asettavat muiden perheenjäsenien tarpeiden tyydytyksen omiensa edelle. Tällaiseen käyttäytymiseen naisilla vaikuttavat vahvasti sosiaaliset normit.

3 Englanninkielisenä hallinnointitapojen nimet ovat kuvaavampia: female whole wage system (naisen hallinnoima), male whole wage system (miehen hallinnoima), joint pooling system (yhteisesti hallinnoitu), partial pool (osittain yhteinen/osittain itsenäinen hallintomalli), housekeeping allowance system (talouskassasysteemi) ja independent management (toisesta riippumaton hallinta) (Pahl 1989).

3.3 Kotitöiden jakaminen perheissä

Kotitaloustyötä on kodin piirissä tehtävä, johon sisältyy ruoanvalmistusta, ostoksilla käyntiä ja asiointia, siivoamista, pyykinpesua ja pyykin jälkikäsitteilyä, lastenhoitoa, kodin kunnostamista ja ylläpitoa, piha- ja puutarhatöitä sekä kulkuvälineiden huoltoa. Kotitaloustyötä on jonkun perheenjäsenen tehtävä tai se voidaan myös ostaa markkinoilta joko kokonaan palveluna tai osittain erilaisia tavaroita hyödyntämällä. Ajankäytön tutkimuksessa yhtenä keskeisenä kiinnostuksen kohteena on ollut kotitöihin käytetyn ajan jakautuminen naisten ja miesten kesken. Kotitaloustyö on suomalaisissa kotitalouksissa edelleen pääosin naisten vastuulla, vaikka miehet ovatkin lisänneet ja naiset puolestaan vähentäneet kotitöiden tekemistä (Niemi & Pääkkönen 2001, 23–32). Takala (2005, 89) on osoittanut, että vuosina 1999–2000 parisuhteessa elävät miehet käyttivät kotitöihin reilu 18 tuntia ja naiset 31 tuntia viikossa. Usein toistuvaan kotitaloustyöhön – ruoanvalmistus, siivous ja vaatehuolto – naiset käyttivät jopa yli kolminkertaisen ajan miehiin verrattuna. Yhtenä selityksenä sukupuolten välisiin suuriin eroihin on tarjottu naisten miehiä vähäisempää työssäkäyntiä, sillä naiset jäävät edelleenkin miehiä useammin kotiin hoitamaan pieniä lapsia. Kuitenkin Piekkola ja Ruuskanen (2006, 29) ovat laskeneet, että pikkulasten perheissä myös työssäkäyvien naisten kotityöhön käyttämä aika viikossa olisi kymmenen tuntia miehiä korkeampi. Selitykseksi tähän Piekkola ja Ruuskanen (2006, 34) ovat tarjonneet, että naisten kotitöiden tekeminen on miehiä useammin vapaa-ajan vieton kaltaista eli naiset käyttäisivät kotitöihin vapaaehtoisesti miehiä enemmän aikaa. Kotitöiden tekemistä voi käyttää myös lahjana: tekemällä kotityöt, voi perheen toisille jäsenille lahjoittaa aikaa (Julkunen, Nätti & Anttila 2004, 159–160).

Yhtenä keskeisenä selittäjänä kotitöiden jakamiselle on esitetty sukupuolta: toiset työt ovat perinteisesti kuuluneet naisille ja toiset miehille (ks. Takala 2005, 84–85). Kotitöiden sukupuoleen sitoutunut työnjako perustuu vallitsevalle kulttuurille. Se on sosialisatiiossa opittua, omalle sukupuolelle legitimiä käyttäytymistä. (ks. Raijas & Varjonen 2007.) Vaikka naiset ovat jo kauan olleet yleisesti töissä kodin ulkopuolella, ei sukupuoleen sidottu työnjako kotitöissä näytä muuttuvan (Niemi & Pääkkönen 2001). Miehet siis toteuttavat perinteistä miehen roolia pidättäytymällä naisille kuuluvien kotitöiden tekemisestä. Naisten suurempi panos

kotitöissä johtuu siitä, että useimmin toistuvat ja rutiininomaisimmat kotityöt ovat valtaosin naisten töitä.

Kotitöiden jakaminen voi perustua myös perheen sisäiseen valta-asetelmaan. Korkeammin koulutetulla, parempituloisella tai korkeamman ammatillisen statuksen omaavalla katsotaan olevan enemmän valtaa. Valta tuo henkilölle paremman neuvotteluaseman. Valtaresurssiteoria näkee kotityöt tylsänä rutiinina, joita kukaan ei vapaaehtoisesti halua tehdä. Paremman neuvotteluaseman omaavan henkilön ajatellaan kieltäytyvän kotitöiden tekemisestä. Lisäksi vähemmän ansaitsevan oletetaan tekevän kotitöitä enemmän korvauksena toisen kantamasta taloudellisesta vastuusta. Takala (2005, 90, 99) on todistanut valtaresurssiteorian toimivan Suomessa osittain: naisen tulo-osuuden noustessa naisen kotityöhön käyttämä aika vähentyy ja miehen vastaavasti lisääntyy. Teoria saa kuitenkin vahvistusta vain osittain, sillä miehet eivät tee kotitöitä naisia enempää niissä perheissä, joissa naisen tulo-osuus on yli puolet perheen tuloista. Samaa tulokseen on päätynyt Brines (1994): mies lisää kotityöpanostaan vain siihen asti, kun nainen saavuttaa miehen tulo-osuuden, mutta naisen tulo-osuuden ylittäessä miehen vastaavan, miehet vähentävät kotitöiden tekemistä. Brines (1994, 682) on esittänyt, että jos mies ansaitsee naista vähemmän ja menettää näin perinteisesti hänelle kuuluvaa valtaa, hänelle annetaan mahdollisuus valtaan kotona siten, että hänelle sallitaan vapaus kotitöiden tekemisestä (ks. myös Hochschild & Machung 2003, 231). Tämä toimii myös käänteisesti: vaimoan enemmän ansaitseva mies voi hyvin tehdä kotitöitä, koska hänellä on jo olemassa valtaa, eikä kotitöiden tekeminen vähennä sitä. Gørtz (2006, 21) on tanskalaisella aineistolla estimoinut, että naisilla palkkatason nousu laskee kotitöiden tekemisen määrää jyrkemmin kuin miehillä. Gørtz (2006, 22) on myös esittänyt, että naisten ja miesten tekemän kotityön määrän välillä oli hyvin voimakas positiivinen korrelaatio, vaikka naiset teki-vätkin suurimman osan kotitöistä. Jokinen (2005, 30–31) on esittänyt valtaresurssiteoriasta käänteisen tulkinnan: voisiko olla niin, että jos miehellä on kodin ulkopuoliseen toimintaan perustuva valta, niin nainen ottaisi vallan kotona?

Kolmannen teorian mukaan kotitöiden oletetaan keskittyvän hänelle, jolla on enemmän vapaata aikaa muista pakollisista aikasitoumuksista, esimerkiksi ansiotyöstä. Tähän vaikuttaa henkilön

asema työmarkkinoilla ja ansiotyön vaatima aika. Työssäkäynnin lisääntyessä naiset ovat vähentäneet kotitöiden tekemistä (ks. esim. Brines 1994). Takalan (2005, 94) mukaan Suomessa kotitöitä tehdään vähiten kahden työssäkävyn perheissä, mutta tällöinkin nainen tekee kymmenen tuntia miestä enemmän kotitöitä. Sen sijaan, jos vain nainen on ansiotyössä, kotityöt jakautuvat tasaisesti puolisoitten kesken. Kotona olevien miesten työpanos on selvästi kotona olevia naisia pienempi. Lisäksi kotona olevat miehet keskittyvät huoltotöiden – siis perinteisten miesten töiden – tekemiseen. Eniten kotitöitä tehdään perheissä, joissa vain mies on ansiotyössä, ja näissä perheissä kotityöt ovat jakaantuneet kaikkein epätasaisimmin.

Kaikki kolme edellä esitettyä lähestymistapaa liittyvät toisiinsa, ja jossain tapauksissa ne kaikki voivat selittää kotitöiden tekemistä samansuuntaisesti.

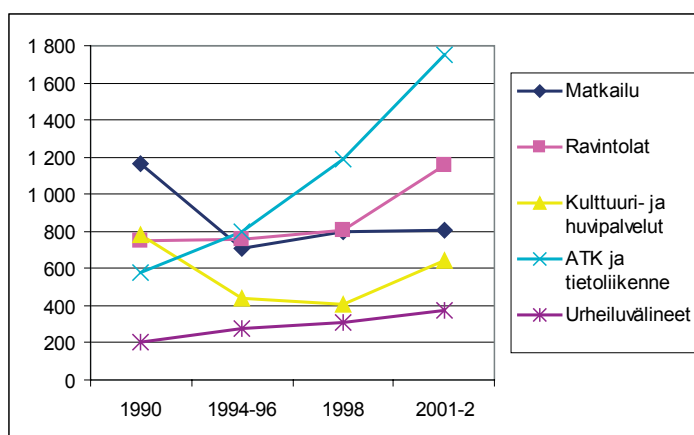
Kotitöitä on mahdollista ulkoistaa, jollei niitä halua itse tehdä. Kotitalousvähennyksen myötä kotitalouspalveluiden hankkiminen kotiin on tullut kotitalouksille edullisemmaksi ja samaan aikaan myös näiden palveluiden tarjonta markkinoilla on lisääntynyt. Myös asenteet ja sosiaalinen ilmapiiri palveluiden hankkimisesta kotiin ovat muuttuneet aikaisempaa myönteisemmäksi. Tutkimus on kuitenkin osoittanut, että kotiin ostettavien palveluiden säännöllinen käyttö on vielä nykyisinkin varsin vähäistä (mm. Varjonen, Aalto & Leskinen 2007). Valtaosa kotitalouksista tekee kotityöt edelleen itse.

Varjosen ym. (2007) tutkimuksen mukaan vuonna 2005 vajaa puolet kotitalouksista oli käyttänyt kotitalousvähennyskelpoisia palveluita. Vähennyksen ulkopuolisia palveluita – kuten autopesua, pesulaa ja pizzan kotiinkuljetusta – oli sen sijaan käytetty runsaammin.

3.4 Lapsiperheet kuluttajina

Lapsiperheet ovat olleet viime aikoina markkinoijien erityisen huomion kohteena, vaikka paljon onkin puhuttu lapsiperheiden taloudellisen aseman suhteellisesta huonontumisesta muihin kotitalouksiin nähden (mm. Sauli, Barty & Salmi 2002). Toisaalta etenkin 25–40-vuotiaiden nuorehkojen aikuisten lapsiperheet ovat elämänvaiheessa, jolloin tehdään paljon hankintoja, jotka liittyvät mm. asumiseen ja perheen perustamiseen. Vuoden 2001 kulutustutkimuksen mukaan lapsiperheet ovat myös mm. päivittäistavaroiden ja teknologian merkittävin kuluttajaryhmä. Vaikka etenkin asumismenot ovat viime vuosina leikanneet huomattavan osan perheiden kokonaisbudjetista, yhä suurempi osuus lapsiperheiden kulutuksesta suuntautuu vapaa-aikaan. Tietoliikenteen lisäksi lapsiperheet ovat 1990-luvun loppupuolelta lähtien kuluttaneet yhä enemmän mm. kulttuuri- ja huvipalveluihin sekä ravintoloissa syömiseen (kuviot 1)

Uuden vuosituhannen alussakin maksullinen vapaa-aika näyttää vakiintuneen lapsiperheiden

Lähde: Tilastokeskus. Kulutustutkimusaineistot 1990–2001

Kuvio 1. Lapsiperheiden* vapaa-ajan kulutuksen reaalin kehitys 1990–2001 (€/vuosi vuoden 2001 rahassa)

*Kotitalous, jossa ainakin yksi enintään 17-vuotias lapsi

tärkeäksi kulutuskohteeksi. Vuoden 2001 kulutustutkimuksen aineisto antaa viitteitä siitä, että vapaa-aikaa vietetään perhekeskeisissä kulutusaktiviteeteissa aiempaa enemmän. Yhdessä tekemiseen panostetaan etenkin viikonloppuina ja muina vapaapäivinä sekä lomilla. Yhä tavallisempaa on suunnata lomilla ja vapaapäivinä perheen kesken hiihtokeskuksiin, teemakylpylöihin, huvija vesipuistoihin, perheravintoloihin, messuille, show-esityksiin, elokuviin tms. Samaan aikaan myös kotona tapahtuvaan vapaa-ajan viettoon on satsattu aiempaa enemmän. (ks. taulukko 1). Viikonloppuisin on yhä tavallisempaa myös yhdistää ruokaostosten teko ostoskeskuksissa vaelteluun, hampurilaispaikoissa syömiseen tai vaikkapa yhteiseen IKEA-reissuun.

Taulukko 1. Lapsiperheiden* kulutuksen reaalinen kasvu (%) eräisiin vapaa-ajan kulutuskohteisiin vuosien 1998 ja 2001 välillä

Kulutuskohde	Lisäys vuosien 1998–2001 välillä
Suurten vapaa-ajanvälineiden osto (matkailuautot, veneet, kuntopyörät ym.)	300 %
Matkapuhelumaksut	300 %
Huvipuistot ja puuhamaat	100 %
Ravintolaruoka ja -juoma	30 %
Elokuvat, teatteri, messut	30 %
Pelit ja lelut	30 %
Hiihtohissi-, uimahalli-, kuntosali-, pelivuoro-, ym. maksut	20 %

*Kotitalous, jossa ainakin yksi enintään 17-vuotias lapsi

Lähde: Tilastokeskus. Kulutustutkimusaineistot 1998 ja 2001

Merkille pantavaa on, että ajankäyttötutkimuksen mukaan ostoksiin ja asiointiin käytetty aika lisääntyi selvästi etenkin työntekijöiden ja alemmien toimihenkilöiden perheissä vuosien 1988 ja 2000 välillä. Sen sijaan ylempien toimihenkilöiden perheissä ostoksilla käymiseen ja asiointiin käytetty aika vähentyi. Koska fyysinen asiointi pankeissa, virastoissa yms. on ajankäyttötutkimusten välillä vähentynyt huomattavasti, voidaan ehkä päätellä, että lisäystä työntekijöillä ja alemmilla toimihenkilöillä on tapahtunut nimenomaan ostoksilla käymisessä (Niemi & Pääkkönen 2002). ”Lapset kuluttajina ja markkinoinnin kohderyhmänä” -tutkimuksen mukaan 10–13-vuotiaiden lasten äitien koulutustaso oli yhteydessä siihen, kuinka paljon perhe harrasti yhdessä ostoskeskuksissa käymistä. Matalammin koulutetut äidit ilmoittivat vaeltelevansa ostoskeskuksissa jälkikasvunsa kanssa selvästi useammin kuin korkeammin koulutetut äidit (Wilska 2004).

Lasten tärkeys kuluttajina alkoi korostua erityisesti laman aikana ja välittömästi sen jälkeen. Laman aikana alle 18-vuotiaiden kulutus laski suhteellisesti vähemmän kuin kotitalouden aikuisten. Lasten vaatteet, ruoat ja harrastukset ovat niukkuuden keskelläkin olleet perheiden viimeisiä säästökohteita. (Kartovaara & Sauli 2001) Vuonna 2002 alimpaan tuloviidennekseen kuuluvissa perheissä lasten osuus perheen kaikista menoista oli 45 %, kun se ylimpään tuloviidennekseen kuuluvissa perheissä oli vain 32 %. Tosin pienituloisissa perheissä oli keskimäärin enemmän lapsia kuin suurituloisissa, ja euromääräisesti yhden lapsen kulutus oli pienituloisimmissa perheissä alle puolet ylimpään tuloluokkaan kuuluvien perheiden lapsen kulutuksesta. Lasten henkilökohtaisessa kulutuksessa ero oli vielä suurempi: alimman tuloluokan perheiden lapsi kulutti vain kolmanneksen siitä, mitä ylimpään tuloviidennekseen kuuluvan perheen lapsi. Erot eri tuloluokkiin kuuluvien perheiden välillä olivat suurimmat alle 7-vuotiaiden lasten kulutuksessa ja pienimmät 13–17-vuotiaiden lasten kulutuksessa. (Sauli & Pajunen 2007, 335).

3.5 Lasten kulutus perheiden sisällä

Keskustelu lapsista, kulutuksesta, markkinoista ja teknologiasta on varsin kaksijakoista. Yhtäältä lasten ja nuorten kulutusta ja mediakäyttäytymistä moralisoidaan ja kauhistellaan vanhempia syyllistäen. Toisaalta lasten ja varhaisteini-ikäisten kompetenssia ihailaan. Lapset muodostavat myös kulutus-tavaroita ja viihde-elämyksiä tuottaville yrityksille yhä tärkeämmän markkinakohteen kaikkialla läntisessä Euroopassa. Suomessa markkinoijat löysivät lapset suuremmassa mittakaavassa viime nousukauden aikana 1980-luvun lopulla. Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian markkinoilla lapsia on pidetty tärkeänä kohderyhmänä suunnilleen kymmenen vuotta kauemmin. Siinä missä amerikkalaiset teini-ikäiset löydettiin markkinoinnin kohderyhmäksi

sodan jälkeisenä nousukautena, lähinnä television ansiosta, lapsiin markkinoijat kohdistivat katseensa 1970- ja 1980-luvun vaihteessa. Lapsiin kohdistunut myynti ja markkinointi on siitä lähtien tasaisesti kasvanut.

Suomessa ja Pohjoismaissa lapsiin kulutetut ja lasten kuluttamat summat ovat toki suhteellisestikin pienempiä kuin anglosaksisissa maissa tai Keski-Euroopassa. On arvioitu, että keskieuropalaisella lapsella on esimerkiksi leluja noin 1,5 kertaa enemmän kuin suomalaisella ikätoverillaan. Amerikkalaisilla lapsilla taas leluja on nelinkertainen määrä suomalaisiin verrattuna (Autio & Heino 2002, 215). Yritysten lapsille suuntaamaan markkinaviestintään arvioidaan käytettävän Suomessa noin 40–50 miljoonaa euroa (Kids Factory 2002), mikä on melko vaatimaton luku esimerkiksi Yhdysvaltojen markkinointivolyyymiin verrattuna. Kuitenkin Suomessa pelkästään lasten ja nuorten omaan vapaa-ajan kulutukseen arvioidaan nykyisin menevän useita satoja miljoonia euroja vuodessa. Myös vanhempien lapsille ja nuorille suoraan kustantamien kulutuskohteiden määrä on kasvanut sekä Suomessa että muissa Pohjoismaissa. (Wilksa 2002; Brusdal & Berg 2002; Hansen et al. 2002.) Yhteen lapseen arvioidaan suomalaisen keskiverkoperheen kuluttaneen noin 5 800 euroa vuonna 2002 vuoden 2005 rahan arvossa mitattuna. (Sauli & Pajunen 2007, 329)

Laadullisesti lasten ja heidän perheidensä kulutus suuntautui laman jälkeen vapaa-ajan palvelujen käyttämiseen, kuten liikuntaan ja muihin harrasteisiin, sekä yhä enemmän myös yhteiseen elämyskulutukseen. Erityisesti liikuntaan ja harrasteisiin sekä ulkona syömiseen yms. kulutetun rahan lisääntyminen ikään kuin korvasi voimakkaasti vähentyneitä matkailukulutusta (taulukko 2)

Vuonna 2002 matkailun ja liikenteen osuus lapsen henkilökohtaisesta kulutuksesta oli yli 16 %, matkapuhelimen osuus 4 %, vaatteiden 20 % ja terveyden ja hygienian 11 %. Ulkona syömisen osuus oli 6 %, muun vapaa-ajan ja harrastusten osuus 23 % ja muun kulutuksen 20 %. Tyttöjen ja poikien kulutus rakenne oli varsin erilainen 7-vuotiaasta lähtien, vaikka erot kulutetun rahan kokonaismäärässä eivät olleet suuret. Pojat kuluttivat suhteellisesti huomattavasti enemmän vapaa-aikaan ja tytöt taas vaatteisiin. (Sauli & Pajunen 2007, 327–329.)

Vanhempiensa kanssa elävien lasten ja nuorten todellisesta rahankäytöstä ja kulutuspotentiaalista on kuitenkin vaikea saada kokonaiskuvaa, sillä läheskään kaikkia ostoksiaan lapset ja nuoret eivät tee itsenäisesti omalla rahalla. Mitä nuorempi lapsi on, sitä useammin vanhemmat suorittavat ostamisen. Lapsen oma rooli ei ostopäätöksissä ole läheskään aina tiedossa. Mielenkiintoista kuitenkin on, että vaikka esimerkiksi teini-ikäiset nuoret kuluttavat etenkin teknologiaan, vaatteisiin sekä erilai-

Taulukko 2. Alle 18-vuotiaiden lasten henkilökohtaisen kulutuksen rakenne (%) kotitalouksissa vuosina 1990, 1994 ja 1998

Tuoteryhmä	Kulutuksen rakenne, %		
	1990	1994	1998
Yhteensä	100,0	100,0	100,0
Vaatteet, kengät, hygieniat, kodintavarat, puhelin	35,4	34,3	33,9
Terveys, opiskelu, päivähoito, vakuutukset	20,4	21,5	19,2
Koti- ja ulkomaanmatkat	13,4	7,8	8,7
Liikunta, urheilu ja urheiluvälineet	9,9	10,1	12,2
Ulkona syöminen, snackit, makeiset, virvoitusjuomat	6,8	8,6	9,2
Lelut, pelit, askarteluvälineet, lemmikit	3,5	5,4	4,1
Kirjat, sanoma- ja aikakauslehdet, sarjakuvat	3,0	3,9	4,1
Musiikkilaitteet, äänilevyt ja soittimet	2,6	2,9	3,0
Audiovisuaaliset harrastevälineet (valokuvaus, maalaus, yms.)	2,4	2,6	2,5
Kulttuuritapahtumat, kurssit, leirit	2,5	2,9	3,2

Lähde: Kartovaara & Sauli 2001, 84

siin vapaa-ajan palveluihin yhä enemmän, heidän henkilökohtaiset käyttövaransa eivät ole reaalisesti nousseet paljonkaan 1970- ja 1980-lukujen vaihteesta. Sen sijaan 12-vuotiaiden ja sitä nuorempien ”oman rahan” määrä on noussut selvästi, etenkin 2000-luvulle tultaessa (Lintonen et al. 2006). Esiteinit ovatkin markkinoijille yhä tärkeämpi kohde-ryhmä sekä Suomessa että muualla (mm. Wilska 2006; Quart 2002; Schor 2003). Voimme siis päätellä, että samaan aikaan kuin esiteinien taloudellinen riippumattomuus vanhemmista on noussut, teini-ikäisillä se on laskenut. Oman rahan alkuperällä ja tarkoituksella (esim. onko se palkinto, lahja, viikkoraha, työtulo yms.) on myös huomattava vaikutus sen käyttöön. Lahjaksi saadusta rahasta katsotaan usein olevan kevyempää luopua kuin itse kovalla työllä ansaitusta rahasta. Lahjaksi saatu raha myös käytetään useammin vähemmän hyödyllisiin kohteisiin kuin työllä ansaittu raha (mm. Bourgoyne & Roth 1991; Furnham 2001). Toisaalta ”oman rahan” määrä ei kerro kuitenkaan mitään nuoren vaikutusvallasta kotitalouden yhteisiin ostopäätöksiin, eikä siitäkään, missä määrin nuori päättää itselleen ostettavista tavaroista ja palveluista.

3.6 Lasten vaikutus perheen taloudelliseen päätöksentekoon

Tietoa lasten roolista itsenäisinä kuluttajina ja taloudellisina päätöksentekijöinä on vähäisesti, etenkin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. Anglosaksisissa maissa huomio alkoi kiinnittyä lasten ja nuorten vaikutusvaltaan perheen kulutuksessa jo 1980-luvun puolessa välissä etenkin markkinointitutkimuksessa. Lasten ja nuorten ajateltiin käytävän päätöksentekovaltaa nimenomaan painostamalla vanhempiaan ja nalkuttamalla heille. Lasten vaikutusvallasta alettiin käyttää englanninkielistä termiä ”pester power”, mikä viittaa suoraan ahdisteluun ja hankaluuksien aiheuttamiseen. Tutkimukset osoittivat 1980- ja 1990-luvuilla lasten vaikutushalun ja -vallan laajentuneen heidän omista tavaroistaan myös perheen yhteisiin hankintoihin, kuten autoihin ja muihin kestokulutustavariihin, lomamatkoihin ja teknologiaan. (mm. Belch et al. 1985; Lackman & Lanasa 1993; Beatty & Talpade 1994; Ekström 1995.) Useimmat tutkimukset keskittyivät nimenomaan lapsen ja markkinavoimien väliseen suhteeseen jättäen huomiotta monet muut asiaan liittyvät suhteet, kuten esimerkiksi lasten

ja vanhempien vuorovaikutuksen ja muun perhedynamiikan tai perheen taloudellisen ja sosioekonomisen aseman. Lapsia ja nuoria ajateltiin myös hyvin homogeenisena ryhmänä sen sijaan että olisi huomioitu mm. iän, sukupuolen, koulutuksen ja elämäkokemuksen tuottamia eroja. (vrt. Martens et al. 2003.)

Viime aikoina lasten ja nuorten kasvaneeseen vaikutusvalttaan ostopäätöksissä on haettu syitä enemmän asenteiden ja elämäntapojen muutoksista. Lasten vaikutusvallan kasvun nähdään johtuvan mm. perheiden hierarkiasuhteiden ja vanhemmuuden muutoksista, ajankäytön muutoksista, lasten lukumäärän vähenemisestä perheissä sekä lastenkasvatuksen muuttumisesta enenevässä määrin ”projektiksi”, jossa lapselle pyritään turvaamaan sekä sosiaalisesti että materiaalisesti ”paras mahdollinen” lapsuus. (mm. Beck-Gernsheim 2000; Buckingham 2000; Pugh 2004.)

Viimeaikaisten eurooppalaisten tutkimusten mukaan lapsilla on vaikutusvaltaa perheissä erityisesti omien tavaroiden hankinnassa sekä perheen yhteisen vapaa-ajan kulutuksessa (mm. Dunne 1999; Ötzgen 2003). Suomessa lapsilla on todettu olevan vaikutusvaltaa edellisten lisäksi erityisesti ruoan ostamisessa. Eräs syy tähän voi olla, että suomalaisissa perheissä käydään ruokakaupassa useammin kuin muissa Euroopan maissa, joissa ei ole samanlaista ”marketin kautta kotiin” -kulttuuria kuin meillä. Lisäksi lapset otetaan Suomessa kauppaan mukaan useammin kuin Keski-Euroopassa ja he oppivat siksi jo varhain esittämään omia toivomuksiaan (Pitkänen 2002). Perheiden sisäisen demokratian ja perheenjäsenten keskinäisen neuvottelun arvellaan kulutus päätöksissä lisääntyneen viime aikoina, joskin tutkimustietoa aiheesta on varsin vähän. Siksi keskustelu aiheesta on väkisin jäänyt pitkäksi aikaa varsin spekulatiiviselle tasolle. Suomessa alettiin kylläkin jo viime vuosikymmenen alkupuolella esittää kysymyksiä siitä, miten paljon perheen juniorit sanelevat kotitalouden hankintoja (esim. Iisalo 1994, 5–6), mutta aiheesta tehtiin silloin tutkimuksia lähinnä anglosaksisissa maissa ja muissa Pohjoismaissa (mm. Beatty & Talpade 1994, 332–341; Ekström 1995). Suomessa aihetta on alettu tutkia vasta aivan viime aikoina (mm. Wilska 2002, 2004, 2006).

4 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSIT

Tämä raportti esittelee marras-joulukuussa 2006 suomalaisille kahden huoltajan lapsiperheille kohdennetun kyselyn tuloksia. Internetissä toteutetun kyselyn noin 500 suomalaiselle lapsiperheelle toteutti InterQuest Oy. Vastaajista osa rekrytoitiin tutkimukseen internetin eri verkkosivustoilta ja osa puhelimitse. Internet-rekrytointi tehtiin hajautettuna eri verkkosivustojen kävijöistä. Internetissä käytetyt verkkosivustot olivat mtv3.fi, suomi24.fi, iltasanomat.fi, oikotie.fi/asunnot. Vastaajat kerättiin tutkimukseen InterQuestin ponnahtusikkunat estävällä kiertävällä pop-up-tutkimuksella. Internetissä aloituslomakkeella varmistettiin vastaajan kuuluminen kohderyhmään, kerrottiin lyhyesti tutkimuksesta sekä pyydettiin sähköpostiosoitte, johon tutkimuslomake voitiin lähettää. Perheissä, joissa tutkimukseen rekrytoitu oli nainen, vastausprosentti oli parempi kuin niissä perheissä, joissa rekrytoitu oli mies. Rekrytoidun ikä vaikutti niin, että mitä vanhempi rekrytoitu oli, sitä tunnollisemmin perheestä kyselyyn osallistuivat kaikki pyydettyt vastaajat. Länsi- ja Itä-Suomen lääneistä rekrytoidut olivat hieman muualla Suomessa asuvia passiivisempia osallistumaan tutkimukseen. Etelä-Suomen läänissä 39 prosenttia rekrytoiduista perheistä jätti vastaamatta, kun vastaava luku Itä-Suomessa oli 52 prosenttia ja Länsi-Suomessa 43 prosenttia. Puhelinrekrytointi tehtiin Väestörekisterikeskukselta tilatun väestöä edustavan tietokannan pohjalta. Rekisteri koostui perheistä, joissa oli kaksi aikuista ja vähintään yksi 11–17-vuotias lapsi. Puhelinrekrytoinnissa pyrittiin parantamaan koko näytteen edustavuutta ottamalla huomioon muun muassa se, että internetrekrytoinnissa yleensä Etelä-Suomen läänissä asuvat ovat yliedustettuina. Tavoitteena oli varmistaa, että aineisto kattaisi edustavasti koko Manner-Suomen lapsiperheet. Puhelinkontaktin alussa varmistettiin, että perhe kuului tutkittavaan kohderyhmään. Myös puhelimitse tavoitetuilta pyydettiin sähköpostiosoitte, johon tutkimuslomake voitiin lähettää.

Tutkimuslomake lähetettiin kaikille rekrytoituille sähköpostissa siten, että viesti sisälsi linkin vastauslomakkeille sekä salasana tutkimussivustolle. Myöhemmin vastaajille lähetettiin kaksi muistutuskirjettä. Vastaajia motivoitiin osallistumaan tutkimukseen siten, että vastaajien kesken

arvottiin pääpalkintona kylpylälahjakortti sekä viisi yhden kaupparyhmän lahjakorttia.

Perinteisen internet-tutkimuslomakkeen sijaan InterQuest toteutti kyselyaineiston keruun omalla Research Station -menetelmällään. Tämä mahdollisti sen, että saman perheen yksittäiset vastaajat pääsivät omalle lomakkeelleen saman linkin kautta yhteisellä salasanalla. Menetelmä mahdollisti myös sen, että vastausohjeet olivat helposti ja yksityiskohtaisesti nähtävillä. Lomakkeen suunnittelussa ja teknisessä toteutuksessa tavoiteltiin selkeää ja visuaalisesti miellyttävää vastausympäristöä, jossa pitkäinkin lomakkeeseen olisi miellyttävä vastata.

Kysely sisälsi erilliset lomakkeet perheen molemmille puolisoille ja lapsille. Aikuisten lomake sisälsi strukturoituja kysymyksiä ja mielipideväittämiä kolmesta teemasta: tulojen hallinnointi perheessä, kotitöiden tekeminen ja kulutus. Lisäksi vastaajilta kysyttiin heidän taustatietojaan painottaen erityisesti taloudellisia resursseja. Perheiden 11–17-vuotiailta lapsilta kysyttiin taskurahan määrää ja lähteitä, rahan käyttöä, heidän vaikutustaan kotitalouden kulutuspäätöksiin sekä yleisiä kulutusasenteita. Analysoitava aineisto sisälsi 833 aikuisen ja 402 lapsen vastaukset, sillä jokaisesta tutkitusta perheestä ei saatu lapsia vastaamaan kyselyyn. Puolisoista vain toiselta kysyttiin koko perhettä koskevia kysymyksiä. Aikuisista 471 vastasi henkilökohtaisten kysymysten lisäksi koko perhettä koskeviin kysymyksiin ja 362 ainoastaan henkilökohtaisiin kysymyksiin. Tässä raportissa keskitytään pääosin suoriin jakaumiin kuvailemaan kyselyn keskeiset tulokset. Aineistoa hyödynnetään myös rajattujen aiheiden tarkempiin analyyseihin, ja niistä kirjoitetaan erillisiä artikkeleita suomeksi ja englanniksi.

4.1 Aineiston kuvaus

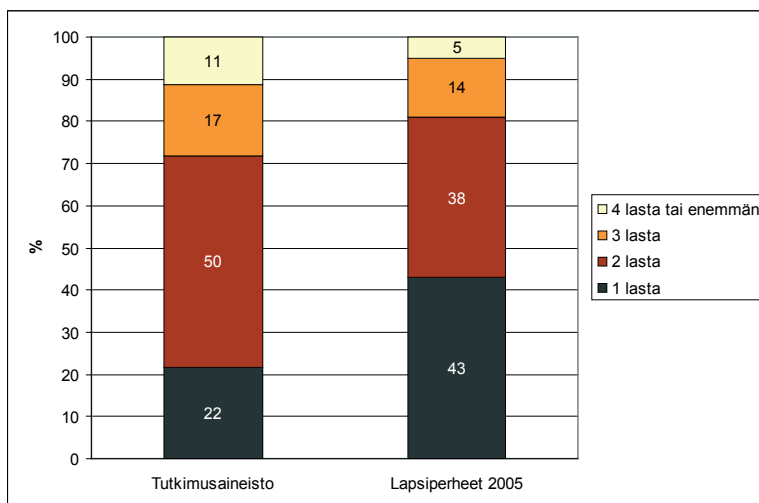
Seuraavaksi kuvaamme aineistoa ja vertaamme sen edustavuutta perusjoukkoon muutamien valittujen taustamuuttujien suhteen. Tavoitteena oli saada mahdollisimman hyvin perusjoukkoa, suomalaisia kahden huoltajan lapsiperheitä, edustava näyte. Tosin aivan täsmällistä tietoa perusjoukon ominaisuuksista ei ole valmiista tilastoista saatavilla, joten perustamme edustavuuden tutkimisen niihin tilastoihin, jotka ovat julkisesti saatavilla.

Lapsiperheellä tarkoitetaan perhettä, johon kuuluu vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias lapsi. Vuonna 2005 lapsiperheitä, joiden vanhemmat olivat avio- tai avoliitossa, oli 473 335 kap-

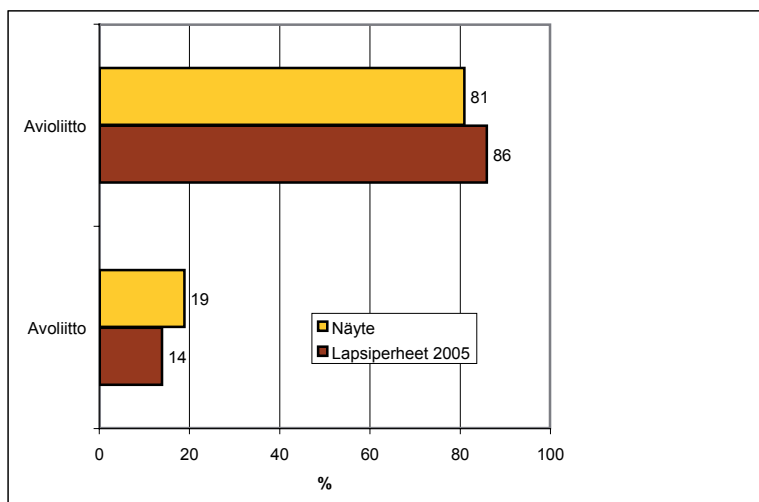
paletta. Näitä perheitä on 80 prosenttia kaikista lapsiperheistä ja 20 prosenttia kaikista kotitalouksista. Lapsiperheiden määrä on laskenut jatkuvasti viimeisen 50 vuoden aikana. (Kartovaara 2007a, 32–33; Suomalainen lapsi 2007, 42.)

Kuviosta 2 nähdään, että keräämässämme aineistossa oli suomalaisia lapsiperheitä enemmän yli kahden lapsen perheitä, mikä johtunee aineiston rajauksesta lasten iän suhteen sekä uusperheiden määrästä.

Kuvio 3 osoittaa, että vaikka valtaosa tutkimusperheiden vanhemmista oli naimisissa, he olivat suomalaisiin lapsiperheisiin verrattuna jonkin verran aliedustettuina aineistossa. Ero selittyy tutkimusaineiston uusperheiden suurella määrällä, sillä he elivät aineistossamme ydinperheitä yleisemmin avoliitossa. Nykyiseltä parisuhteen kestoaltaan vastaajat jakautuivat neljään yhtä suureen ryhmään. Luokitellut ryhmät olivat alle 15 vuotta, 15–19

Kuvio 2. Lasten lukumäärä tutkimusperheissä (N = 471) verrattuna suomalaisiin lapsiperheisiin vuonna 2005 (Suomalainen lapsi 2007, 45)

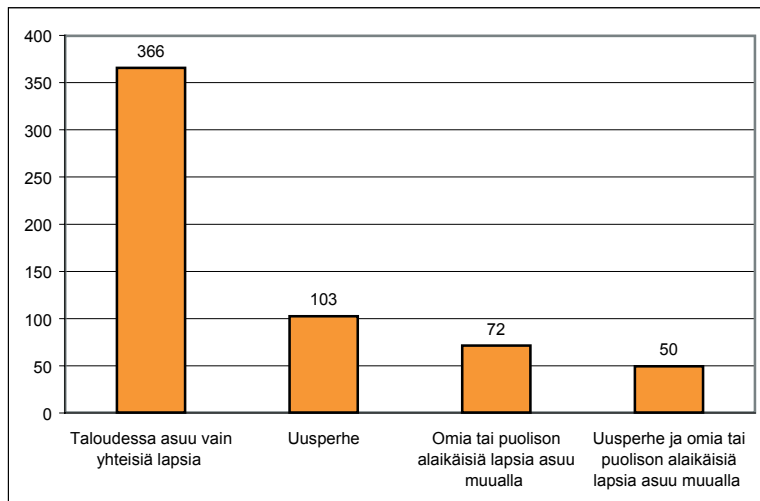
Kuvio 3. Tutkimusperheiden (N = 471) jakautuminen siviilisäädyn mukaan verrattuna vuoden 2005 suomalaisiin lapsiperheisiin, joissa 13–17-vuotiaita lapsia (Suomalainen lapsi 2007, 64)

vuotta, 20–24 vuotta ja yli 24 vuotta. Keskiarvona parisuhteen kestossa oli 19 vuotta ja mediaani 20 vuotta. Pariskunnilla oli siis varsin pitkä yhteinen historia.

Perheitä, joissa oli vain puolison yhteisiä lapsia, nimitetään tässä tutkimuksessa ydinperheiksi. Aineiston perheistä 78 prosenttia oli näitä perinteisiä ydinperheitä, ja reilulla viidesosalla asui siis jommankumman puolison lapsia aikaisemmasta suhteesta (ks. kuvio 4). Näitä perheitä kutsutaan tässä yhteydessä uusperheiksi. Vuonna 2005 uusperheiden osuus kaikista lapsiperheistä oli yhdeksän prosenttia, joten tässä aineistossa uusperheet olivat selkeästi yliedustettuina. Tämä johtunee siitä, että aineistomme perusjoukko käsitti vanhempia perheitä, joissa uusperheellisyys on nuoria perheitä yleisempää. (Kartovaara 2007a, 37.) Aineistossamme oli myös 72 perhettä, jossa jommankumman, useimmiten miehen, alaikäisiä lapsia asui kotitalouden ulkopuolella. Näistä perheitä 50 oli uusperheitä.

Aineiston uusperheet vastasivat varsin hyvin uusperheiden yleistä rakennetta Suomessa: puolet tutkimusaineiston uusperheistä muodostui vain naisen lapsista ja puolessa oli sekä yhteisiä lapsia että vähintään toisen puolison lapsia aikaisemmista suhteista. Vuonna 2005 suomalaisissa uusperheissä 47 prosentissa oli vain äidin lapsia ja 44 prosentissa oli vähintään toisen ja yhteisiä lapsia (Suomalainen lapsi 2007, 65). Lapset asuvat avioeron jälkeen pääsääntöisesti äidin kanssa (Suomalainen lapsi 2007, 105), mutta tässä voi olla osin myös tilastoharhaa, sillä lapsi voi olla virallisesti kirjoilla vain yhdessä osoitteessa, vaikka olisikin yhtä paljon molempien vanhempiensa luona (Kartovaara 2007b, 97).

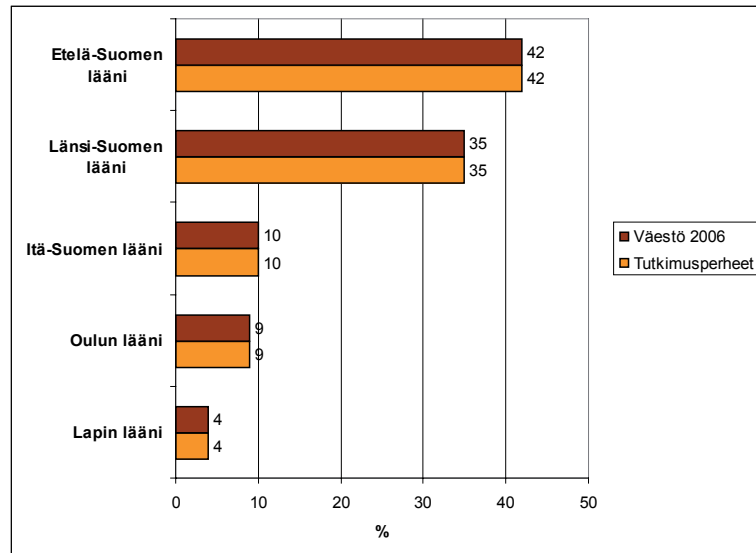
Maantieteellisesti vastaajat edustivat erittäin hyvin suomalaisia: vastaajat asuivat pääosin Etelä-Suomen läänissä. Vertailutietoa lapsiperheiden sijoittumista ei ollut saatavilla, joten vertailu jouduttiin tekemään koko väestöön. Tutkimukseen

Kuvio 4. Tutkimusperheiden perhemuoto (N = 471)

osallistuneista perheistä 60 prosenttia asui kaupunkimaisissa kunnissa, vajaa viidesosa taajaan asuissa ja neljäsosa maaseutumaisissa.⁴

Aikuisvastaajista reilu puolet oli naisia ja vähän alle puolet vastaavasti miehiä, kuten kuviosta 6 nähdään. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna näyte vastaa varsin hyvin naimisissa olevaa väestöä ja koko väestöä.

Kuvio 5. Tutkimukseen osallistuneiden perheiden (N = 471) asuinpaikka ja Suomen väestö lääneittäin vuonna 2006 (Väestökisterikeskus 2007)

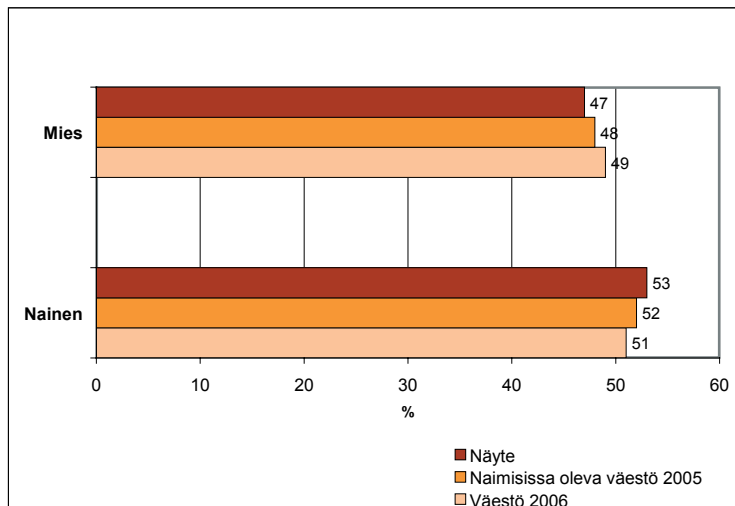
4 Kunnan kaupunkimaisuus luokitellaan niin, että kaupunkimaisia kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 % asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000. Taajaan asuttujen kuntien väestöstä 60–89 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on 4 000–14 999. Loput kunnista ovat maaseutumaisia kuntia.

Kuviosta 7 nähdään, että tutkimukseen osallistuneet miehet olivat jonkin verran naisia vanhempia, mutta silti vastaajajoukko keskittyi 40–50 ikävuoden tienoille. Tämä johtuu jälleen aineiston rajauksesta. Naisvastaajat (N = 446) keskittyivät 40 ikävuoden tienoille ja olivat keskimäärin jonkin verran vanhempia kuin naiset, joilla on alaikäisiä lapsia. Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että aineistoon haluttiin perheitä, joilla on 11–17-vuotiaita lapsia. Jokaisesta tutkimuksessa mukana olleesta perheestä ei saatu lasta vastaamaan, mutta vastanneiden sukupuolijakauma oli silti edustava. Vastaajista 51 % oli tyttöjä ja 49 % poikia. Tutkimukseen osallistuneista 11–13-vuotiaita oli 43 % ja 14–17-vuotiaita 57 %. Samassa taloudessa asuvia sisaruksia tai puolisaruksia oli vastaajien mukaan noin 40 %:lla vastanneista.

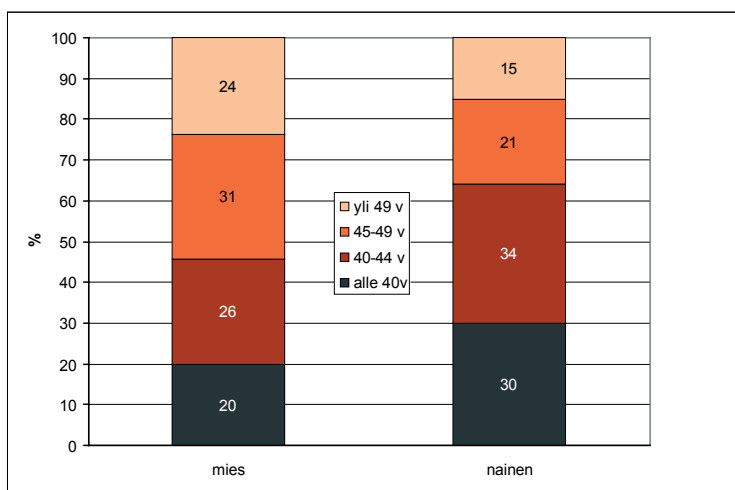
Tutkimukseen osallistuneet naiset olivat sekä perus- että ammatilliselta koulutukseltaan miehiä korkeammalla tasolla (kuvio 8).

Vaikka sekä miehet että naiset olivat tutkimusaineistossa yleisesti ansiotyössä, olivat miehet sitä – kuten perinteistä on – naisia useammin: tutkimuksen miehistä 88 prosenttia ja naisista 80 prosenttia oli tutkimusajankohtana työssä. Kolme neljäsosassa perheitä molemmat vanhemmat olivat töissä. (Ks. taulukko 3.) Tämä on korkeampi osuus kuin lapsiperheissä keskimäärin (Hulkko 2007, 253), mutta se selittyy sillä, että tutkimukseen osallistuneiden perheiden lapset olivat vanhempia. Lasten vartuttua naiset lähtevät kotoa työmarkkinoille.

Kuvio 9 osoittaa, että tutkimukseen osallistuneet miehet ja naiset poikkesivat ammatilliselta taustaltaan merkittävästi. Miehiä oli selvästi enemmän johtajina ja ruumiillisen työn tekijöinä, naisia puolestaan asiantuntija- ja perinteisissä naisten työntekijäammateissa.

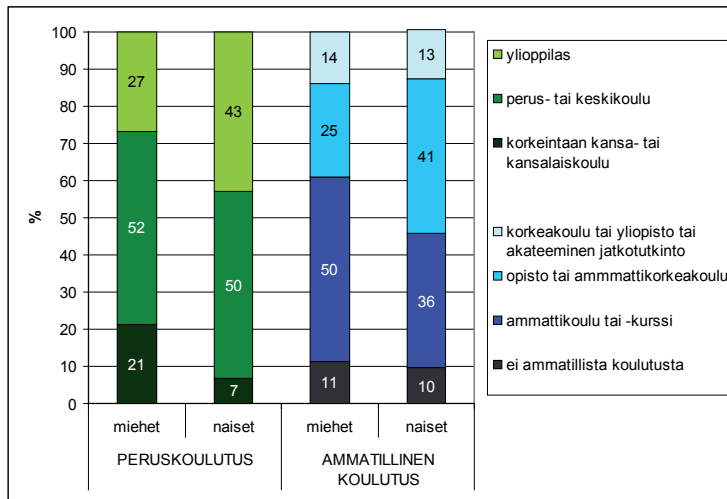
Kuvio 6. Tutkimukseen osallistuneiden aikuisvastaajien (N = 833) sukupuolijakauma verrattuna naimisissa olevaan ja koko väestöön (Tilastokeskus 2006)

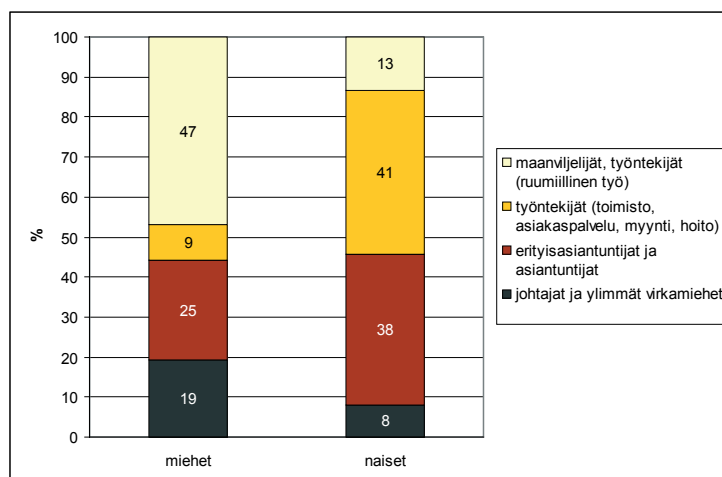
Kuvio 7. Tutkimukseen osallistuneiden miesten (N = 387) ja naisten (n = 446) ikäjakauma

Taulukko 3. Tutkimusperheiden (N = 471) naisten ja miesten työssäkäynnin jakautuminen, %

	nainen ei työssä	nainen työssä	yhteensä
mies ei työssä	5	7	12
mies työssä	15	73	88
yhteensä	20	80	100

Kuvio 8. Tutkimukseen osallistuneiden miesten (N = 387) ja naisten (N = 446) perus- ja ammatillinen koulutus

Kuvio 9. Tutkimukseen osallistuneiden miesten (N = 387) ja naisten (N = 446) ammatillinen asema, %

4.2 Tulot ja lainat

Kysyimme tutkimuksessa molempien puolisoitten henkilökohtaisia kuukausittaisia nettotuloja sekä perheelle kohdennettuja tulonsiirtoja. Tutkimukseen osallistuneet perheet olivat varsin hyvätuloisia, vaikka vastaajien omiin ilmoituksiin tuloista tuleekin suhtautua varauksellisesti. Perheiden tulot koostuivat pääosin ansiotuloista. Kotitalouden kuukausittaiset yhteenlasketut tulot luokiteltuna, yleisimmäksi tuloluokaksi osoittautui 3 000–3 999 euroa ja keskiarvoksi 3 779 euroa kuukaudessa. (Ks. kuvio 10.)

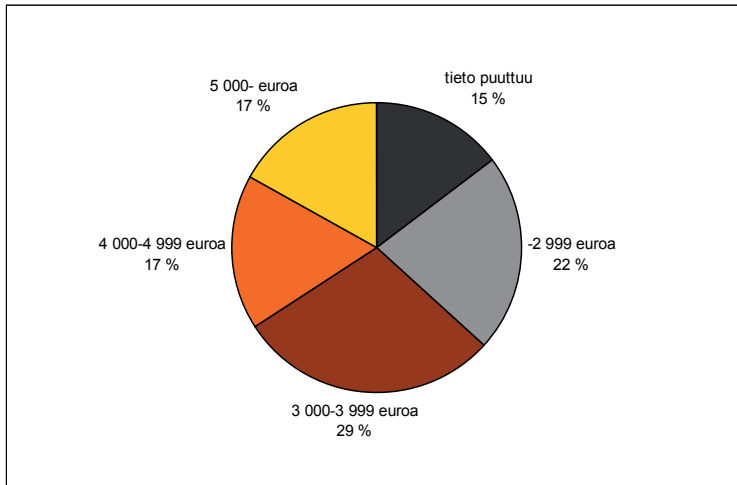
Miesten ja naisten ilmoittamissa henkilökohtaisissa tuloissa oli yli 100 euron ero, miehillä ilmoitetut tulot olivat keskimäärin 1 973 euroa kuukaudessa, naisilla 1 808 euroa. Erot tuloissa selittyvät ainakin osittain aineistomme miesten ja naisten erilaisilla työmarkkina-asemilla: miehet olivat naisia useammin johtavissa asemissa ja naiset yleisesti matalapalkkaisemmissa ”naisten” ammateissa.

Aineistomme alle 14-vuotiaat lapset ja nuoret saivat viikkorahaa keskimäärin 4,60 euroa, ja 14–17-vuotiaat noin 10,70 euroa. Kaiken kaikkiaan alle 14-vuotiailla oli viikossa käytössään 6,20 euroa ja 14–17-vuotiailla 16,70 euroa. Sukupuoli vaikutti käyttörahan määrään 14–17-vuotiailla; pojilla oli rahaa käytössään noin 15 % enemmän kuin tytöillä. Vanhempien tuloilla tai sosioekonomisella asemalla ei ollut vaikutusta lasten käyttörahan määrään. Vajaalla puolella lapsivastaajista rahasta jäi kulutuksen jälkeen säästöön.

Lähes puolet aikuisvastaajista arvioi perheensä taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi ja reilu kolmasosa hyväksi, kuten kuviosta 11 nähdään. Huonona tai erittäin huonona taloudellista tilannetta pitäviä oli aineistossa vain noin reilu kymmenesosa. Mielenkiintoista aineistossa oli se,

ettei taustamuuttujilla – kuten sukupuolella tai tulotasolla – ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta taloudellisen tilanteen tason arviointiin. Lapsivastaajat arvioivat perheensä taloudellisen tilanteen keskimäärin melko hyväksi. Vastausten keskiarvo 1–5-asteikolla (1 = erittäin huono, 5 = erittäin hyvä) oli 3,23. Alimmassakin tuloviidenneksessä 87 % lapsista arvioi perheen taloudellisen tilanteen vähintään kohtalaiseksi. Ylimmässä tuloviidenneksessä 60 % vastaajista arvioi perheen taloudellisen tilanteen hyväksi ja 11 % erittäin hyväksi.

Pyydättäessä tutkimukseen osallistuneita aikuisvastaajia arvioimaan, oliko heidän taloudellinen tilanteensa parempi kuin heidän lähipiirillään, 41 prosenttia vastaajista ei ollut väitteen kanssa samaa eikä eri mieltä. Väitteen kanssa eri mieltä olevia oli jonkun verran enemmän kuin samaa mieltä olevia.

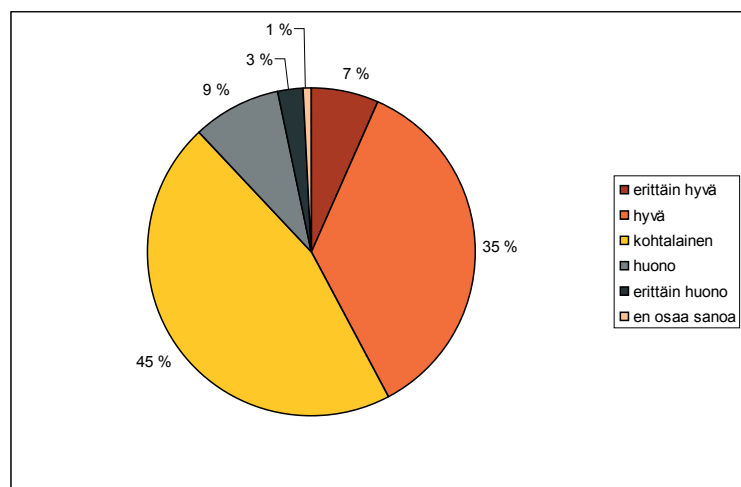

Kuvio 10. Tutkimukseen osallistuneiden perheiden (N = 429) tulojakauma (%), euroa kuukaudessa

Arvio omasta taloudellisesta tilanteesta vaikutti arviointiin muihin tilastollisesti erittäin merkittävästi: taloudellisen tilan hyväksi arvioivat katsoivat tulevaisuutta paremmin taloudellisesti toimeen kuin tuttavaperheensä, huonoksi arvioivat puolestaan huonommin.

Lainaa ilmoitti omaavansa 53 perhettä eli vain noin joka kymmenes tutkimukseen osallistuneista perheistä. Vaikka tutkimukseen osallistuneet perheet olivat todennäköisesti jo ohittaneet velkaimman elinvaiheen, luku tuntuu varsin pieneltä. Suomen pankkiyhdistyksen mukaan lokakuussa 2006 suomalaisista 53 prosentilla oli lainaa. Eniten lainaa oli tuolloin lapsiperheillä, joilla oli alle kouluikäisiä lapsia – heistä 83 prosentilla oli lainaa – ja 25–44-vuotiailla, joista 76 prosentilla oli lainaa. (Suomen pankkiyhdistys 2006, 6.) Samoin kuin tulojen kohdalla, niin tämäkin kysymys ei kenties anna aivan todellista kuvaa suomalaisten lapsiperheiden velkaantumisesta, sillä kysymyksessä oli runsaasti tyhjiä vastauksia. Tyhjiille vastauksille on olemassa kaksi tulkintaa: ne voivat tarkoittaa sitä, ettei perheellä ollut lainaa tai sitten kysymykseen ei oltu haluttu vastata. Ilmoitettujen luottomäärien vaihteluväli oli suuri, 200 eurosta 231 000 euroon keskiarvon ollessa 65 673 euroa ja mediaanin 42 600 euroa.

Tutkimusperheistä 81 prosenttia asui omistusasunnoissa, 17 prosenttia vuokralla ja 2 prosenttia asumisoikeusasunnoissa. Puolisoista 82 prosenttia omisti asunnon yhtä suurella osuudella, yhdeksällä prosentilla mies ja kahdeksalla prosentilla nainen omisti asunnon kokonaan tai siitä suuremman osan. Muunlaisia järjestelyjä asunnon omistuksessa oli vain muutamalla.

Kuvio 11. Tutkimukseen osallistuneiden aikuisten (N = 829) arvioita perheen taloudellisesta tilanteesta

5 TULOJEN HALLINNOINTI PERHEESSÄ

Tutkittavilta aikuisilta kysyttiin, kuinka erillään tai yhdessä he pitivät pankkitileillä rahojaan. Erillisimpänä vaihtoehtona kyselyssä oli omat pankkitilit, joita kumpikin käyttää vain itse ja yhteisimpänä puolestaan puolisoiden yksi tai useampi yhteinen pankkitili. Tutkimusaineistossa kolmasosalla pariskunnista oli omat henkilökohtaiset pankkitilit, joita käytettiin vain itse. Neljäsosalla oli omat pankkitilit, joita molemmat voivat käyttää. Viidesosalla pariskunnista oli yksi tai useampia yhteisiä pankkitilejä, ja 18 prosentilla sekä oma että yhteinen pankkitili. Vain muutamalla prosentilla rahoja hallinnoitiin annettujen vaihtoehtojen yhdistelmällä. Siviilisäädyllä oli tilastollisesti merkitsevä ($p=.002$) vaikutus rahojen hallinnointiin: jopa yli puolet avoliitossa olevista piti rahansa erillään, ja vain joka kymmenellä heistä oli yhteiset pankkitilit. Naimisissa olevista puolestaan 28 prosentilla oli omat pankkitilit ja joka neljännellä yhteiset. Samoin uusperheissä rahat pidettiin ydinperhettä tarkemmin erillään: uusperheiden pariskunnista 45 prosentilla oli henkilökohtaisesti hallinnoitavat pankkitilit, ja reilulla kymmenyksellä yhteiset ($p=.020$). Sen sijaan ydinperheistä 29 prosentilla oli henkilökohtaiset ja joka neljännellä yhteiset pankkitilit. Vastaavaan tulokseen ovat päätyneet Jaakkola ja Sääntti (2000, 56–57). Myös perheet, joissa jommallakummalla puolisoista asui talouden ulkopuolella alaikäisiä lapsia, hallinnoivat tuloja uusperheitä vastaavalla tavalla.

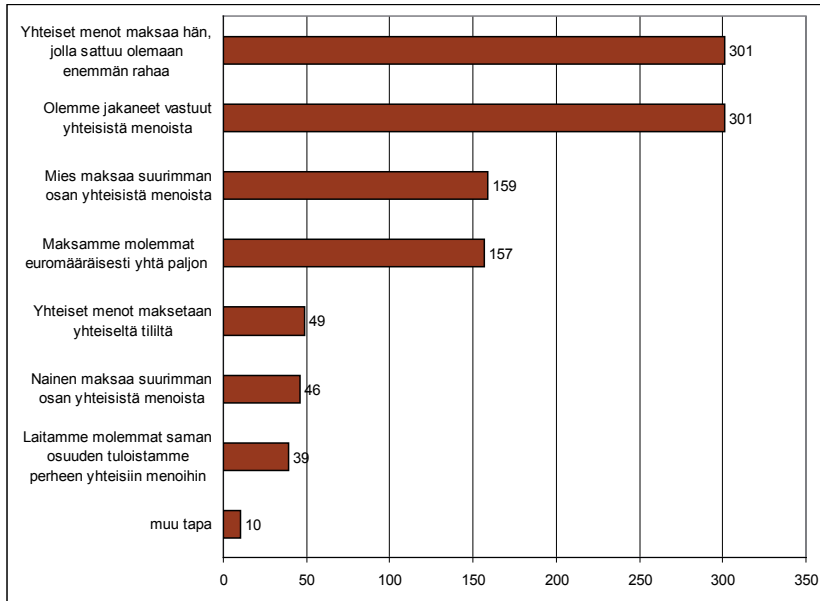
Raha ja sen käyttö aiheuttavat parisuhteessa usein riitoja. Siksi kysyimme tutkittavilta heidän arvioitaan rahan käytöstä puolisoiden välillä. Raha ei näyttänyt tutkittavilla perheillä aiheuttavan suuremmin riitoja, sillä väitteen ”Olen usein eri mieltä puolisoni kanssa rahankäytöstä” jokseenkin tai täysin eri mieltä oli reilu puolet vastaajista, samaa mieltä 28 prosenttia. Mitä enemmän väitteen kanssa oltiin samaa mieltä, sitä enemmän erillään puoliso pitivät rahansa ($p=.002$). Riitoja rahan käytöstä vältetään siten, että molemmilla on sovitut taloudelliset vastuut perheen yhteisissä menoissa. Tutkimusperheillä oli useammin erilaiset kuin samanlaiset rahankäyttötavat: väitteen ”Minulla ja puolisoillani on samanlainen rahankäyttötapa” jokseenkin tai täysin eri mieltä oli 48 prosenttia vastaajista, samaa mieltä 37. Samanlainen rahankäyttötapa mahdol-

listaa sen, että puolisoit voivat pitää kotitalouden rahoja yhteisinä ($p=.003$) ja päinvastoin.

Kysymys perheen yhteisten menojen hoitamisesta asetettiin molemmille puolisoille. Tässä kysymyksessä vastaajien oli mahdollista valita useampia vaihtoehtoja. Kuvio 12 nähdään, että yleisintä oli jakaa vastuut yhteisistä menoista tai siirtää maksamisvastuu puolisoista sille, jolla sattui olemaan rahaa. Sovitut vastuut olivat sitä yleisimpiä, mitä suuremmasta perheestä oli kysymys. Myös omistusasuminen lisäsi todennäköisyyttä sovitulle vastuunjaolle. Seuraavaksi eniten ilmoitettiin miehen vastaavan suurimmasta osaa menoista tai puolisoiden maksavan euromääräisesti yhtä paljon yhteisiä menoja. Miehet katsoivat hoitavansa hieman enemmän perheen yhteisiä menoja kuin mitä naiset kysymykseen vastasivat. Miesten vastaaminen perheen menoista oli tutkimusaineiston maalla asuvilla perheillä selvästi yleisempää kuin kaupungeissa, kun taas yhteisvastuu oli yleisintä kaupungeissa asuvilla ja pienillä perheillä. Miehet naisia useammin katsoivat perheessä vallitsevan yhteisvastuun menoista. Vuokralla asuminen lisäsi todennäköisyyttä yhtä suurelle maksamisvastuulle. Vaikka yhteiset tilit olivat perheillä yleisiä, kuten edellä todettiin, oli yhteiseltä tililtä menojen maksaminen harvinaista. Kysymyksessä esitetty ”perheen yhteiset menot” oli todennäköisesti ymmärretty pieninä, usein toistuvina menoina. Yhteistilien rahoja saatetaan käyttää kiinteiden ja toistuvien menojen, kuten lainalyhennysten, maksamiseen. Muut tavat hoitaa perheen yhteisiä menoja olivat moninaisia yhdistelmiä tarjotuista vaihtoehdoista. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita perhe, jossa nainen hoiti perheen raha-asioita käyttäen molempien pankkitilejä tasapuolisesti, ja siirtäen tileiltä pakollisten menojen jälkeen jäljellejääviä rahoja erilliselle yhteiselle säästötilille.

Kuvio 13 osoittaa, että tutkimusperheissä oltiinvarsin hyvin tietoisia puolison ja lasten rahan käytöstä. Naiset tiesivät miehiä paremmin niin puolisonsa ($p=.021$) kuin lastensa ($p=.000$) rahan käytöstä. Sen sijaan salailua omasta rahan käytöstä esiintyi jonkin verran enemmän, naisilla miehiä useammin ($p=.016$).

Lapsilisän käytöstä päätti tutkimusperheissä useimmiten nainen, kuten kuvio 14 nähdään. Yleistä oli myös se, että lapsilisät ohjattiin perheen yhteiseen kassaan.

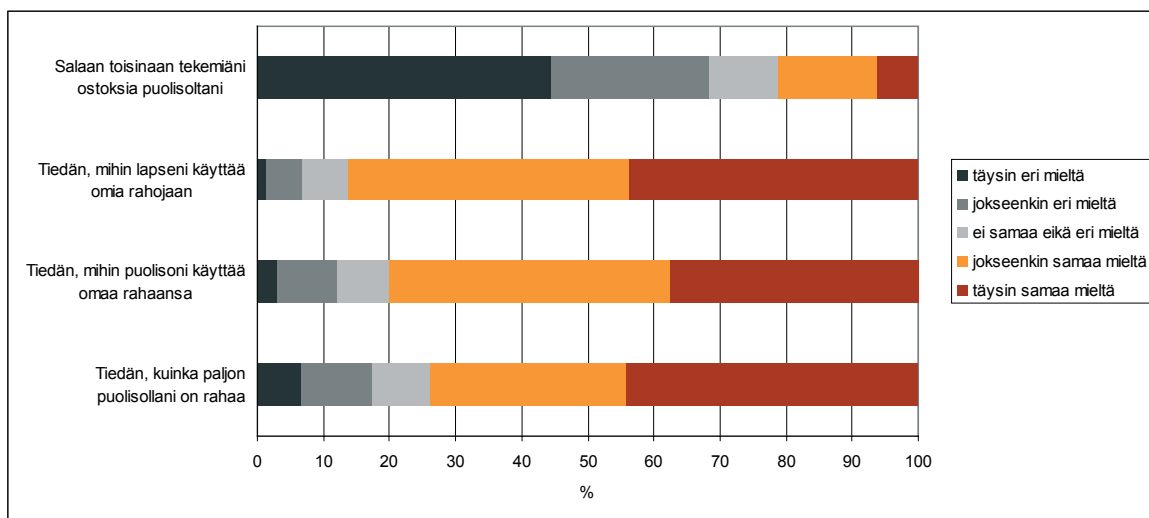

Kuvio 12. Yhteisten menojen hoitaminen tutkimukseen vastanneilla (N = 833)

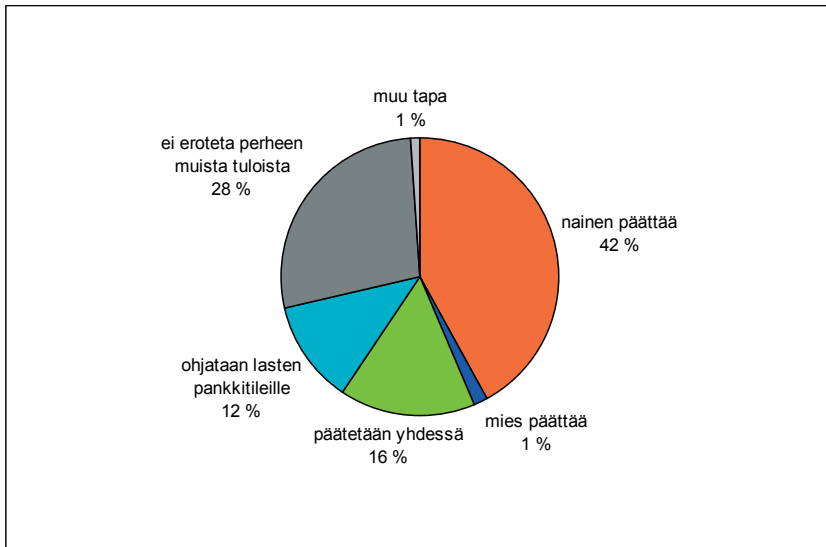
Rahan antaminen lapsille oli varsin yleistä tutkituissa perheissä, kuten kuviosta 15 nähdään. Yleisintä oli antaa lapsille rahaa tarpeen mukaan. Säännöllisesti viikoittain tai kuukausittain rahaa annettiin huomattavasti harvemmin. Miehet vastasivat antavansa naisia useammin lapsille rahaa tarpeen mukaan, erityistilanteissa ja satunnaisesti, naiset

puolestaan miehiä useammin säännöllisesti. Säännöllinen viikko- tai kuukausiraha kuului kaupunkilaisperheiden toimintatapoihin, maalla rahaa annettiin muita asuinpaikkoja yleisemmin satunnaisesti. Tämä koski niin vanhemmilta kuin isovanhemmilta saatua rahaa. Perheen lapset saivat varsin usein rahaa myös isovanhemmilta, yleisimmin erityistilanteissa, kuten syntymäpäivinä. Isovanhemmilta rahaa sai myös usein satunnaisesti.

Lapset itse arvioivat saavansa rahaa harvemmin kuin mitä heidän vanhempansa asiasta ajattelivat. Lapsivastaajista vain reilu 30 % koki saavansa viikkorahaa vanhemmiltaan, ja tarpeen mukaan sai mielestään hieman reilu puolet. Noin neljännes vastasi saavansa rahaa erityistilanteissa ja lahjaksi. Isovanhempien rahallinen tuki koettiin myös vähemmäksi kuin millaiseksi vanhemmat sen arvioivat. Muita merkittäviä rahanlähteitä perheen lapsille olivat muut sukulaiset (42 %), työnteke (27 %) sekä ystäviltä lainaaminen (7 %). Pojat kokivat saavansa hieman tyttöjä useammin rahaa erityistilanteissa ja lahjaksi, ja pojat myös saivat

Kuvio 13. Tutkimukseen vastanneiden (N = 833) tietoisuus toisten rahan käytöstä ja avoimuus omasta

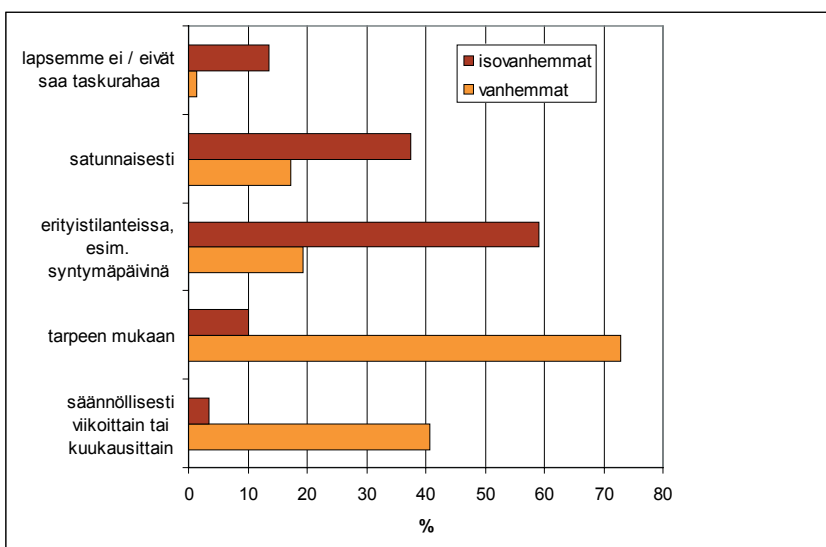

Kuvio 14. Lapsilisistä päättäminen tutkimusperheissä (N = 471)

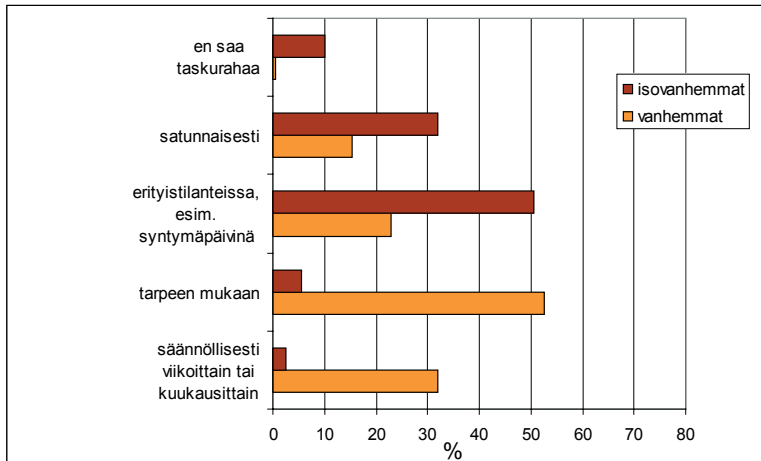
työtuloja selvästi tyttöjä useammin. Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä suurempi osuus käyttörahasta tuli perheen ulkopuolelta.

Reilu kolmasosa kaikista vastaajista (N = 833) ilmoitti taloudellisten asioiden hoitamisen muuttuneen perheen elinkaaren aikana. Muuttumiseen tai muuttamiseen oli vaikuttanut eniten yhteisen omistusasunnon hankinta ja muutokset tuloissa tai ansiotyössä. Pienissä perheissä muutokset tuloissa

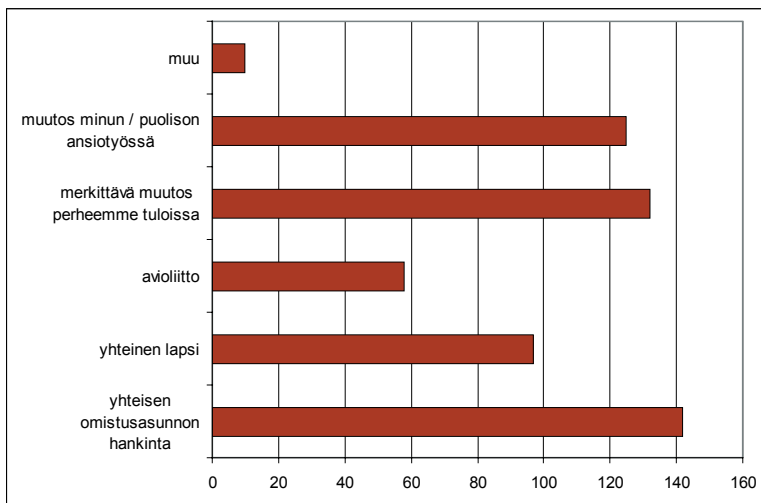
olivat vaikuttaneet taloudellisten asioiden hoitoon suuria perheitä enemmän, suurissa puolestaan yhteinen omistusasunto, lapsi tai avioliitto. Kaikki mainituista tekijöistä vaikuttavat suuresti käytettävissä olevien tulojen määrään ja niiden allokointiin sekä kulutuksen määrään ja rakenteeseen. Taloudellisten asioiden hoitaminen on monimutkainen systemi, johon vaikuttavat monet tekijät niin perheen sisällä kuin ympäristössä.

Kuvio 15. Tutkimusperheiden lasten rahan lähteet, aikuisten vastaukset (N = 471)

Kuvio 16. Tutkimuserheiden lasten rahan lähteet, lasten vastaukset (N = 402)

Kuvio 17. Tutkimuserheiden ilmoittamia syitä (N = 285) taloudellisten asioiden hoitamisen muuttumiselle

6 KOTITÖIDEN TEKEMINEN

Kysyimme lomakkeessa, kuka perheessä oli viimeisen vuoden aikana useimmiten vastannut tietyistä kotitöistä. Taulukko 4 osoittaa, kuinka tutkimukseen osallistuneet miehet ja naiset kokivat kotityöt jaettavan perheissä. Kodin huolto- ja kunnostustyitä sekä kulkuneuvojen huoltoa lukuun ottamatta naiset vastasivat miehiä enemmän kotona tehtävistä töistä. Selkeimmin naiselle kuuluivat perheen ruoka- ja vaatehuolto. Eniten yhdessä hoidettiin lapsia sekä ruokaostoksia.

Kotitöiden tekemisen vastuista tutkimukseen osallistuneet miehet ja naiset olivat hyvin samaa mieltä. Naisten ja miesten vastaukset erosivat tilastollisesti merkitsevästi vain kahdessa kotityössä, joista toinen oli selkeästi naisen työtä, toinen taas miehen. Naiset vastasivat omasta mielestään kotitöiden suunnittelusta, kun taas miesten mielestä suunnittelua tehtiin enemmän yhdessä ($p=.001$).

Kulkuneuvojen huollossa naiset vastasivat vastuun olevan enemmän yhteistä, kun miehet katsoivat huolehtivansa siitä yksin ($p=.001$).

Lasten lukumäärällä oli tutkimusaineistomme perusteella vaikutusta kotitöiden koettuun työnjakoon. Siivouksessa samoin kuin vaatteiden hankinnassa ja huollossa aineisto osoitti tilastollisesti melkein merkitsevästi, että yhteisvastuu toimi yhden lapsen talouksissa, mutta jo kahden lapsen perheissä vastuu näistä töistä siirtyi naiselle. Sama ilmiö esiintyi kaikissa kotitöissä, mutta erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Esitimme lomakkeessa myös väittämiä ajankäytöstä ja kotitöiden tekemisestä (kuvio 18). Miesten ja naisten vastausten välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja. Väite, että pienempipalkkaisen tulisi tehdä enemmän kotitöitä, tyrmättiin, mutta miehistä 58 prosenttia oli väitteen kanssa täysin eri mieltä ja naisista 73 ($p=.000$). Tyytymättömyys puolison kotitöihin osallistumiseen oli suurempaa naisilla: joka kolmas nainen oli väitteen kanssa täy-

Taulukko 4. Kotitöiden jakaminen (%) tutkimusperheissä, aikuisten vastaukset (N = 833)

	pääasiassa mies	pääasiassa nainen	molemmat yhtä paljon	lapset tai muut henkilöt	ei koske talouttamme
ruoanvalmistus ja leipominen	7	66	26	1	-
astianpesu	6	44	48	2	-
siivous	3	51	42	4	-
ruokaostokset	10	39	51	-	-
kodin huolto- ja kunnostustyöt	62	7	27	2	2
pihan ja puutarhan hoito	18	22	48	1	11
vaatteiden hankinta ja huolto	1	72	27	-	-
lastenhoito ja lasten kuljettaminen	11	24	58	1	6
lasten asioiden hoito (mm. yhteydenpito koulun ja päiväkodin kanssa, vanhempainillat)	4	56	39	-	1
lemmikkieläimen hoito	7	19	27	12	35
kodin raha-asioiden hoito (esim. laskujen maksu)	22	33	45	-	-
kotitöiden suunnittelu	2	56	38	4	-
kulkuneuvojen huolto	81	4	9	4	2

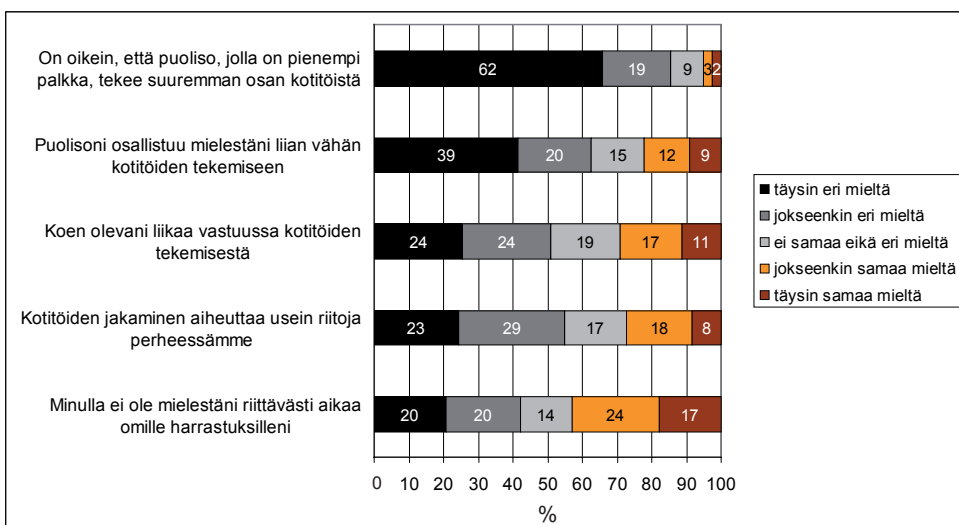
sin tai jokseenkin samaa mieltä, miehistä vain 8 prosenttia ($p=.000$). Sama tulos todentui myös toisen väitteen, oman vastuun kokemisessa: naisista joka viides oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä, miehistä vain 2 prosenttia ($p=.000$). Kotitöiden jakamisesta riideltiin naisten mielestä perheessä useammin kuin miesten ($p=.001$). Vastaukset ajan riittävydestä omille harrastuksille jakautuivat melko tasan puolesta ja vastaan, molemmilla sukupuolilla yhtäläisesti.

Joka kolmannessa perheessä kotitöiden tekemisessä – joko kotitöiden määrässä tai työnjaossa – oli tapahtunut muutoksia. Syiksi työnjaon muutokseen erottautui kaksi syytä. Työnjakoon kotona oli vaikuttanut ensinnäkin yhteinen lapsi. Lapsen vaikutus kotitöihin on kahtalainen. Lapsen synnyttyä nainen yleensä jää kotiin ja luontevasti ottaa tällöin vastuulleen kotityöt. Lasten myötä kotona tehtävän työn määrä lisääntyy, ja siksi sen jakaminen tulee ajankohtaiseksi. Toisena kotitöiden tekemiseen vaikuttavana tekijänä mainittiin muutos toisen työssäkäymisessä. Tämänkin vaikutus kotitöihin on niinkään kahtalainen. Jos toinen ei ole työssä, on luonnollista, että hän ottaa suuremman vastuun kotitöistä. Toisaalta, jos toinen tekee enemmän töitä, kotityöt jäävät vähemmän ansio-työtä tekevän vastuulle.

Koska kotityötä lapsiperheissä on vaikka muille jakaa, kysyimme tutkimuksessa, kuinka paljon tutkittavat perheet käyttivät arkea helpottavia maksullisia palveluita. Palvelut, joiden käyttöä kysyimme, olivat

- siivous (viikko- tai suursiivous, ikkunanpesu)
- pyykinpesu tai silitys
- ruoanvalmistusapu
- lasten tilapäinen hoito kotona
- ostos- tai asiointiapu
- valmiin aterian tilaus kotiin
- elintarvikkeiden kotiinkuljetus kaupasta
- lemmikin hoito tai ulkoilutus
- pesulapalvelut
- kotitalouskoneiden asennus, huolto tai korjaus ja atk-palvelut
- huonekalujen kokoaminen ja kodin pienet korjaustyöt
- kiinteistön huolto (talo, puutarha tai piha)
- ateria- tai juhlapalvelu esim. perhejuhliin.

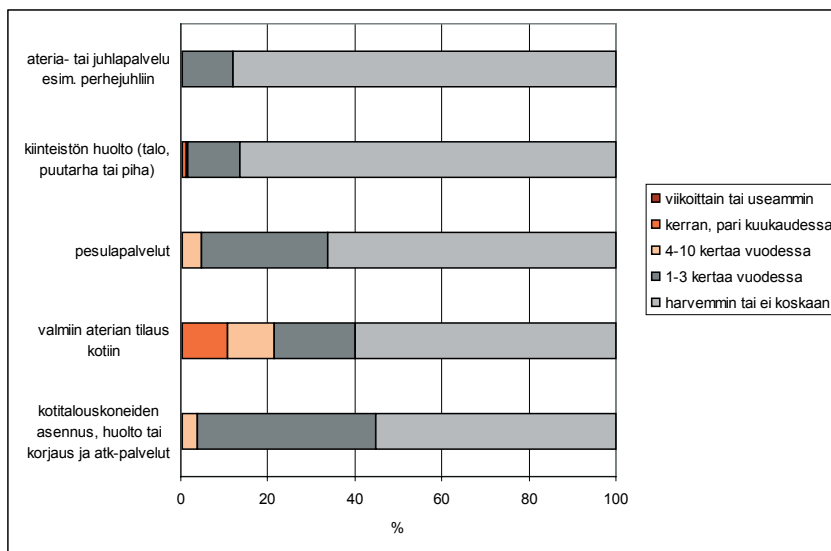
Eniten kotiin hankittu palvelu oli kotitalouskoneiden asennus, huolto tai korjaus ja atk-palvelut, kuten kuvio 19 osoittaa. Seuraavaksi eniten oli tilattu valmiita aterioita kotiin ja kolmanneksi suosituinta oli ollut pesulapalveluiden käyttö. Kaikkien muiden palveluiden käyttö oli hyvin satunnaista. Käytetyt palvelut erosivat toisistaan niin, että asennus- ja huolto- sekä pesulapalveluita käytettiin vain harvoin, 1–3 kertaa vuodessa, kun taas valmiita aterioita tilattiin kotiin selvästi säännöllisemmin. Valmiissa aterioissa kyse lienee kotiin tilattavista pizzoista. Kuvio osoittaa, että jokapäiväistä arkea helpottavien palveluiden käyttö on erittäin vähäistä suomalaisissa lapsiperheissä. Palveluita ei siis hankita arjen työtaakkaa keventämään, vaan vain erikoisosaamista tai vaativiin tehtäviin tai erikoistilanteisiin.

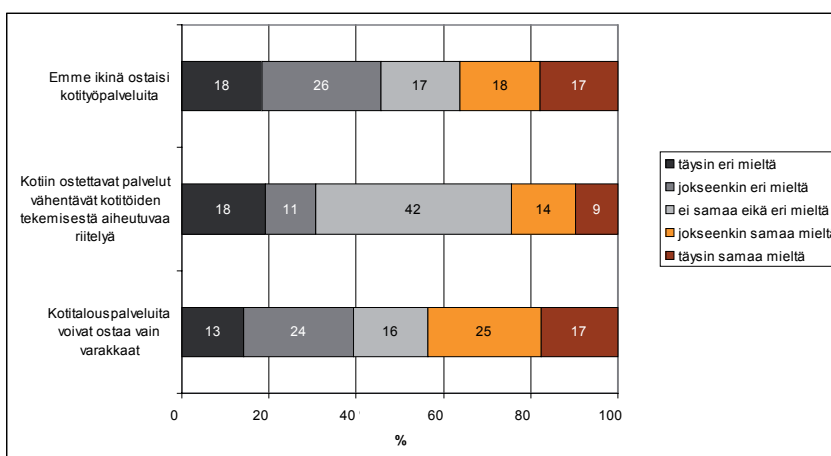
Kuvio 18. Tutkittavien aikuisten (N = 833) mielipiteitä ajankäytöstä ja kotitöiden tekemisestä

Tutkimukseen osallistuneiden asenne kotityöpalveluiden hankkimiseen näytti väitteiden valossa myönteiseltä (kuvio 20). Tästä huolimatta sitä ei nähty välittömänä ratkaisuna kotitöiden tekemisestä aiheutuvaan riitelyyn. Kotityöpalveluiden hinnoittelua pidettiin kohtuullisena, sillä sen ei katsottu olevan ainoastaan varakkaiden etuoikeus. Ehkä tutkimusperheet olivat sen verran hyvin toimeentulevia, että he näkivät itsellään olevan varaa hankkia palveluita tarvittaessa kotiin.

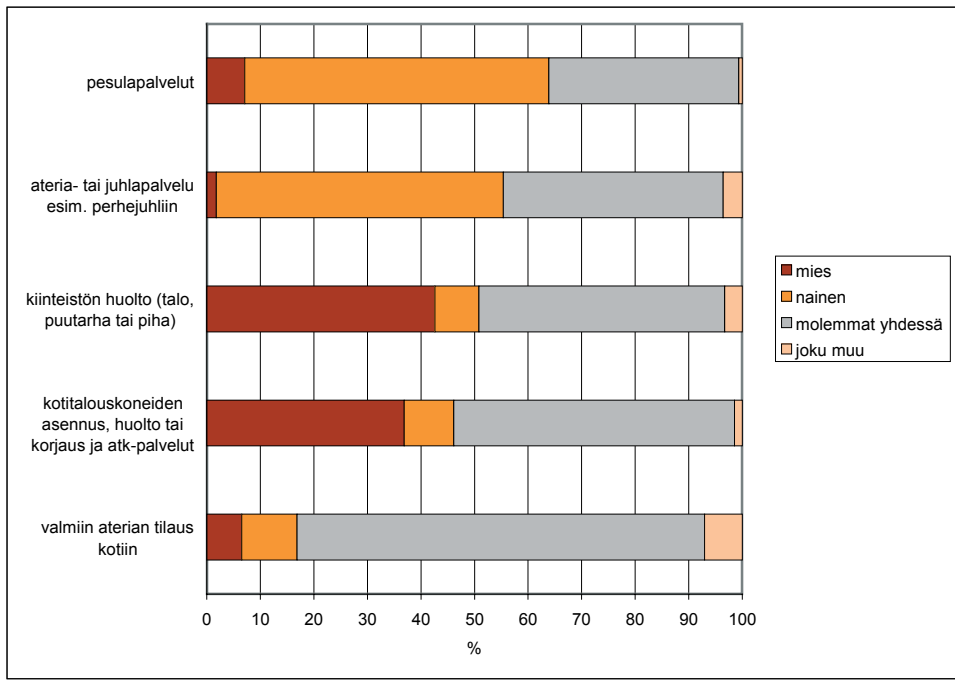
Kuvio 21 paljastaa, että päätöksentekijä tietyn palvelun kotiin hankkimisessa on sama, joka yleensä vastaa samaisen työn tekemisestä. Valmiin aterian – pizzan – tilaaminen kotiin näyttäisi päätöksenteon perusteella liittyvän perheen hemmotteluun.

Kuvio 19. Yleisimpien kotiin ostettavien palveluiden käyttö tutkimusperheissä (N = 471)

Kuvio 20. Tutkittavien aikuisten (N = 833) mielipiteitä kotityöpalveluiden hankkimisesta

Kuvio 21. Päätöksentekijä kotitöitä helpottavien palveluiden hankinnassa (N = 206)

7 KULUTUS

7.1 Perheen kulutuspäätökset ja niiden rahoittaminen

Kysyimme lomakkeessa, kuka perheenjäsenistä vaikutti yleensä eniten erilaisiin ostopäätöksiin. Taulukko 5 osoittaa, että lapsiperheissä yhteisistä hankinnoista aikuiset päättivät suurelta osin yhdessä, vaikka miehillä ja naisilla oli selvät omat erikoistumisalueensa päätöksenteossa. Miehillä näytti olevan eniten vaikutusvaltaa kalliiden ja teknistä asiantuntemusta vaativien tuotteiden hankinnoissa, naisilla puolestaan jokapäiväisissä arkea koskevilla ostoilla. Mistä päätöksenteon sukupuolittuneisuus johtuu: sukupuolesta, erikoistumisesta, asiantuntemuksesta vai taloudellisesta vallasta?

Lapset näyttäisivät ainakin aikuisten vastauksissa sanelevan varsin vähän perheen ostopäätöksissä. Kuitenkin huvitusmenoista päätti koko perhe yhdessä. Mielenkiintoista tuloksissa oli miesten ja naisten toisistaan poikkeavat vastaukset kahdessa

hyödykeryhmässä. Miehistä 41 prosenttia ilmoitti vaikuttavansa eniten tietokoneiden ostopäätöksiin, kun taas naisista 34 prosenttia ilmoitti puolisonsa vaikuttavan eniten. Ruokaostoksissa naiset puolestaan katsoivat vaikuttavansa enemmän kuin mitä heidän puolisonsa asiasta ajattelivat: naisista 47 prosenttia ilmoitti vaikuttavansa näihin ostopäätöksiin eniten ja miehistä 36 prosenttia ilmoitti puolisonsa vaikuttavan niihin eniten.

Edellä mainituista hankinnoista perheen aikuiset (N = 833) ilmoittivat neuvottelevansa keskenään eniten autoa, tietokonetta ja televisiota hankittaessa: 39 prosenttia ilmoitti neuvottelevansa autoa hankittaessa, tietokoneen ja television ostossa 32 prosenttia. Eli vaikka miehillä olikin naisia enemmän vaikutusvaltaa näiden tavaroiden hankinnassa, niistä kuitenkin neuvoteltiin yhdessä puolison kanssa ennen lopullisen päätöksen tekemistä.

Taustamuuttajat eivät erotelleet perheiden päätöksentekoa eli päätöksenteko erilaisissa talouksissa oli varsin samanlaista. Mitä vanhemmasta perheestä oli kyse, sitä enemmän tietokone- ja kodin viihdeelektroniikkahankinnoissa päätösvaltaa siirtyi mie-

Taulukko 5. Perheen ostopäätöksiin yleensä eniten vaikuttavien prosenttiosuudet eri hankinnoissa (N = 638–825)*

	mies	nainen	lapset	aikuiset yhdessä	kaikki yhdessä	EOS	Yhteensä
tietokoneet	37	9	4	31	19	0	100
televiot ja DVD-laitteet	36	6	2	39	16	1	100
musiikinkuuntelulaitteet (cd-soitin, mp3)	24	6	20	22	26	2	100
auto ja muut moottoriajoneuvot	46	3	0	46	4	1	100
asunto tai vapaa-ajan asunto	8	5	1	69	9	8	100
muut kestopaivat (esim. kodinkoneet)	7	13	0	76	3	0	100
huonekalut ja sisustus	2	34	0	53	11	0	100
kotiin ostettava ruoka	3	42	0	33	21	0	100
ravintolassa syöminen	4	8	1	47	34	6	100
elokuvat, teatteri, konsertit, urheilukilpailut	3	10	4	31	46	7	100
muut huvitukset (mm. huvipuistot, kylpylät)	2	8	5	28	51	5	100
lomamatkat ja risteilyt	2	10	1	38	44	5	100

* Kaikki vastaajat eivät antaneet vastausta jokaisen hyödykkeen kohdalla, ja siksi N vaihtelee.

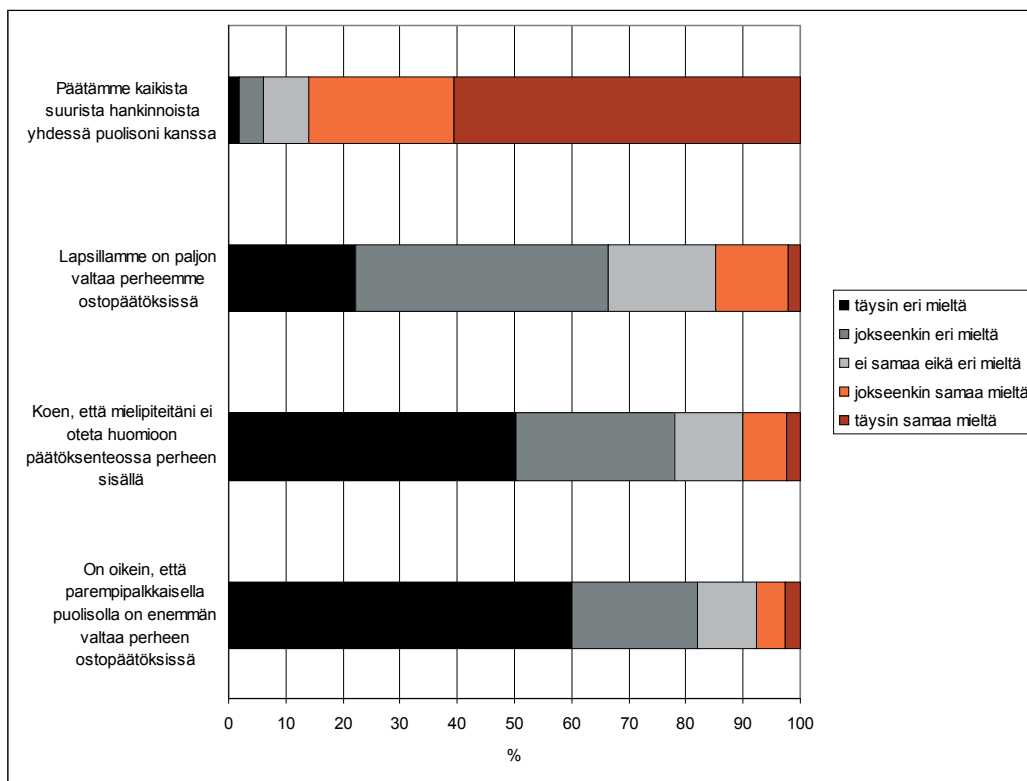
hiltä lapsille tai siitä päätettiin yhdessä ($p=.000$). Tämä selittyi sillä, että vanhemmissa perheissä on vanhempia lapsia, jotka on luontevaa ottaa mukaan päätöksentekoon. Lisäksi tänä päivänä perheen teini-ikäiset usein ohittavat vanhempansa ajankohtaisessa teknisten laitteiden tietämyksessä. Vanhemmissa perheissä naisille siirtyi vaikutusvaltaa kollektiiviselta päätöksenteolta elokuvissa yms. käymisestä ($p=.001$) ja muista huvituksista ($p=.010$) päätettäessä.

Päätöksentekoon tutkimusperheissä oltiin varsin tyytyväisiä, kuten kuvio 22 väitteistä osoittaa. Yksi mielenkiintoinen tulos, jonka haluamme nostaa esille, oli sukupuolten välinen tilastollisesti merkitsevä näkemysero siinä, että parempipalkkaisella puolisoilla olisi enemmän valtaa perheen ostopäätöksissä. Tähän väitteeseen naiset suhtautuivat miehiä kielteisemmin.

Kuinka sitten perheen yhteiset menot rahoitettiin? Hyvin usein yhdessä, kuten taulukko 6 osoittaa. Miehet kuitenkin suurempituloisina rahoittivat naisia useammin perheen yhteisiä menoja, useimmiten autosta aiheutuvia. Naiset puolestaan

maksoivat eniten perheen ruokaostoksia. Eniten yhdessä maksettiin lomamatkoja ja kodin hankintoja. Pienissä huvittelumenoiissa ei pidetty niin tärkeänä sitä, kumpi menoja rahoittaa. Taulukosta 6 nähdään hyvin se, että vastuut auto- ja asuntomenoista sekä lainoista oli pariskunnilla useimmiten selkeästi sovittua. Eroihin yhteisten menojen jakamiseen perheissä vaikutti eniten siviilisääty. Naimisissa olevat maksoivat avoliitossa olevia suhteellisesti useammin kaikkia menoja yhdessä, avoliitossa olevat puolestaan naimisissa olevia yleisemmin vaihtelevasti ($p=.000$). Naimisissa olevilla rahat olivat avoliitossa olevia useammin yhteisiä, joten myös menojen maksaminen hoitui tämän vuoksi enemmän yhdessä.

Ristiintaulukoitaessa ostopäätökseen eniten vaikuttanut henkilö hankinnan maksajan kanssa huomattiin, että hankinnan maksaja tai maksajat olivat pääsääntöisesti niitä, jotka vaikuttivat eniten ostopäätökseen. Vaikka useimmat ostopäätökset tehtiin varsin perinteisen sukupuolittuneesti, maksajana toimiminen muutti tätä asetelmaa. Esimerkiksi jos tietokoneiden ja viihde-elektroniikan hankinnoissa

Kuvio 22. Tutkittavien aikuisten (N = 833) mielipiteitä ostopäätökseen vaikuttamisesta

Taulukko 6. Perheen yhteisten menojen rahoittaminen, %-osuudet menoryhmittäin (N = 833)

	mies	nainen	molemmat yhdessä	vaihtelevasti	yhteensä
kotiin ostettava ruoka	11	28	57	4	100
ravintolassa syöminen	20	7	59	9	100
auto ja muut moottoriajoneuvot	41	3	53	1	100
vuokra, vastike ja muut asumismenot	27	12	58	2	100
lomamatkat ja risteilyt	11	7	71	7	100
elokuvat, teatteri, konsertit, urheilukilpailut	8	8	64	14	100
muut huvitukset (mm. huvipuistot, kylpylät)	9	7	69	13	100
kodinkoneet ja huonekalut	13	9	71	6	100
kodin elektroniikka	26	6	62	6	100
lainojen korot ja lyhennykset	24	9	54	2	100

nainen oli vaikuttanut eniten ostopäätökseen, oli hän myös todennäköisemmin maksaja. Lomamatkoissa ja risteilyissäkin maksajana oli nainen, jos nainen vaikutti ostopäätökseen eniten, mutta mies, jos tästä päättivät aikuiset yhdessä. Tästä herääkin kysymys, miten ostoprosessi perheessä oikeastaan etenee: Onko niin, että ostokseen eniten vaikuttava ja sitä kenties eniten haluava joutuu rahoittamaan tämän hyödykkeen – kuten nainen tietokoneen – ostamisen? Vai onko tilanne päinvastoin? Tuoko taloudellinen valta valtaa päätöksentekoon?

Lasten menoissa maksamisvastuu usein jaettiin puolisoitten kesken. Vaikka lasten kustannukset hoidettiin yhdessä, naiset olivat kuitenkin henkilökohtaisia laitteita lukuun ottamatta miehiä selvästi useammin maksajia lasten menoissa, erityisesti vaatehankinnoissa. Asetelma on siis aivan toisenlainen kuin perheen yhteisten menojen hoitamisessa (vrt. edellä). Tässäkin näyttäivät vaikuttavan vahvasti perinteiset sukupuoliroolit. Taustamuuttujista lasten menojen rahoittajan määräytymiseen vaikutti tilastollisesti merkittävästi vain se, oliko puolisoilla lapsia aiemmista suhteista. Ydinperheissä oli selvästi yleisempää rahoittaa lasten menoja yhdessä kuin uusperheissä tai perheissä, joissa jommankumman lapsia asuu muussa taloudessa.

Kysyttäessä henkilökohtaisten menojen kustantamisesta tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat vahvasti sitä mieltä, että ne tuli maksaa itse. Kysyttäessä tarkemmin henkilökohtaisten menojen kustantamisesta voitiin tutkimusaineistosta nähdä, että sukupuolten välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja päivittäisten työmatkojen, vaatteiden ja jalkineiden sekä henkilökohtaisten tava-

roiden maksamisessa. Naiset maksoivat miehiä harvemmin itse päivittäisiä työmatkojaan ($p=.003$) ja henkilökohtaisia tavaroitaan ($p=.002$), miehet puolestaan naisia harvemmin itse vaatteitaan ja jalkineitaan ($p=.000$). Epäselvää on, miten tämä käytännössä hoidetaan: saavatko naiset puolisoiltaan rahaa henkilökohtaisiin ostoksiin ja tekevät hankinnat siis itse, mutta ostavat miehilleen vaatteita? Muista taustamuuttujista henkilökohtaisten menojen maksamiseen vaikuttivat myös vastaajan ikä ja työssäkäynnin määrä sekä kotitalouden koko. Mitä vanhemmasta vastaajasta oli kysymys, sitä useammin henkilökohtaisia menoja maksettiin itse ja sitä harvemmin niitä maksoivat molemmat yhdessä. Eli taloudellinen itsenäisyys näytti lisääntyvän vanhetessa. Tämä liittyy henkilökohtaisen tulotason nousuun. Työssäkäynnin määrän vähetessä henkilökohtaisia menoja maksetaan yhdessä, eikä juuri lainkaan pelkästään puolison toimesta. Vaikka tulot siis työssäkäynnin vähennettyä pienenevät, ei henkilökohtaisia menoja sysätä kokonaan puolison hoidettavaksi. Kotitalouden koon vaikutus vaihteli eri menoissa: esimerkiksi päivittäisiä työmatkoja maksettiin itse sitä harvemmin ja molemmat yhdessä sitä useammin, mitä suuremmassa kotitaloudessa elettiin ($p=.038$).

Pyysimme tutkittavia perheitä arvioimaan, kuinka paljon heillä kului keskimäärin kuukaudessa rahaa tiettyihin kiinteisiin menoihin. Vastajat ohjeistettiin hyödyntämään edellisen kuukauden tiliotetta. Keskimääräiset kulutusmenot tutkittavilla perheillä olivat 2 544 euroa kuukaudessa, josta neljäsosa meni lainanhoitokuluihin, toinen neljäsosa kotiin ostettuun ruokaan ja 14 prosenttia

muihin asumiskuluihin. Muut menoerät olivat alle kahdeksan prosentin luokkaa kokonaismenoista. Vaikka tässä tutkimuksessa saatuja lukuja ei voi suoraan verrata Tilastokeskuksen kulutustutkimuslukujen kanssa erilaisen luokittelun johdosta, vaikuttavat saamamme luvut suuruusluokaltaan realistisilta. Valtaosa tutkimukseen vastanneista ilmoitti pystyvänsä varsin hyvin pitämään menot kurissa niin, etteivät ne ylittäneet tuloja. Tosin joka neljäs vastaaja oli väitteen ”Meillä menot ylittävät usein käytettävissä olevat tulot” kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä.

Kysyimme lomakkeessa avoimella kysymyksellä, minkä tavaroiden tai palveluiden hankkimisesta tutkittavat olisivat tiukassa taloudellisessa tilanteessa perheessään valmiita tinkimään Ensimmäisenä perheet tinkisivät matkailusta ja elektronikasta. Myös vaatteiden hankkimisesta olisi vastaajien mielestä helppo tinkiä, samoin kuin autoilusta. Ravintolassa syöminen korvattaisiin kotiaterioilla, jos ylimääräistä rahaa ei olisi. Samoin alkoholin ja tupakan ostamisesta voitaisiin luopua. Monet

myös vastasivat, että kulutusta olisi mahdollista tinkiä kautta linjan kaikissa menoerissä. Tutkimukseen osallistuneet ilmoittivat, että kaikesta ei-välttämättömästä, turhasta ja ylimääräisestä kulutuksesta voitaisiin varsin hyvin tinkiä. Ruoasta, asumismenoista, lainojen maksamisesta, terveystoimista ja lasten menoista sen sijaan ei katsottu voitavan tinkiä.

7.2 Lasten kulutusasetteet ja niihin vaikuttavat taustatekijät

Lasten sosiaalistumista kuluttajiksi tutkittiin kyselyssämme väittämillä, jotka mittasivat lasten materiaalisia asenteita sekä kodin taloudellisia lapsiin liittyviä käytäntöjä, kuten kommunikaatiota taloudellisista asioista ja kulutuksesta.

Taulukosta 7 käy ilmi, että lasten ja aikuisten välinen kommunikaatio taloudellisissa asioissa toimii varsin hyvin. Valtaosalla vastaajista vanhemmat olivat hyvin selvillä lastensa rahankäytöstä. Lasten mielestä vanhemmat keskustelivat raha-asioista

Taulukko 7. Lasten ja nuorten asenteita rahaa ja kulutusta kohtaan, % vastaajista

Väite	Täysin eri mieltä	Melko eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Melko samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Vanhempani tietävät mihin käytän rahojani	1	5	6	54	34
Olen itse hyvin selvillä vanhempieni rahankäytöstä	11	23	32	26	7
Minulla on usein vanhempieni kanssa erimielisyyksiä rahan käytöstä	26	31	19	17	7
Ostaminen auttaa, jos minulla on paha mieli	37	25	19	11	8
Vanhemmat palkitsevat minua usein ostamalla minulle tavaroita	31	37	19	10	3
Uskoisin olevani onnellisempi, jos perheellämme olisi paljon enemmän rahaa	23	20	24	17	16
Vanhempani eivät yleensä keskustele rahasta ja kulutuksesta minun kuulteni	15	34	28	15	8
Minun on helppo saada vanhempani suostumaan uutuustuotteiden (mm. merkivaatteet, teknologia) ostamiseen	20	36	24	16	4
Koen, että saan suunnilleen saman verran rahaa ja tavaraa kuin sisarukseni (jos niitä on)	6	13	23	36	22
Koen eläväni säästäväisesti	8	16	27	33	16
Olen saanut vanhemiltani paljon neuvoja raha-asioissa	6	12	28	40	14
Saan koulusta riittävästi tietoa kulutukseen liittyvistä asioista	14	19	34	26	7

perheessä avoimesti. Erimielisyyksiä vanhempien kanssa rahankäytöstä oli melko harvalla. Hieman yli puolet vastaajista koki saaneensa vanhemmiltaan paljon neuvoja raha-asioissa, mutta koulun merkitys kuluttajakasvattajana oli selvästi vähäisempi. Vanhemmat toimivat myös kulutuksen rajoittajina: selvä vähemmistö palkitsi jälkikasvuun ostamalla heille tavaroita, ja valtaosan oli vaikea saada vanhempiaan suostumaan merkkivaatteiden, teknologian ja uutuustuotteiden ostamiseen.

Lasten asenteet rahaa ja kulutusta kohtaan olivat myös melko ”epäkaupalliset”. Harva vastaaja uskoi ostamisen auttavan pahaan mieleen, ja lähes puolet koki elävänsä säästävaisesti. Kolmannes vastaajista uskoi perheensä olevan onnellisempi, jos käytössä olisi huomattavasti enemmän rahaa. Eri mieltä tästä oli 43 % vastaajista. Neljännes ei osannut ottaa asiaan kantaa.

Tutkittaessa tarkemmin, mitkä seikat vaikuttavat lasten ja nuorten kulutusasenteisiin kävi ilmi, että pojat uskoivat tyttöjä useammin ostamisen auttavan pahaan oloon. Näin uskoivat muita yleisemmin myös ne, jotka kokivat henkilökohtaisen taloudellisen asemansa heikoksi ja joilla oli erimielisyyksiä vanhempiensa kanssa rahankäytöstä. Niillä, jotka uskoivat perheensä olevan onnellisempi huomattavasti rahakkaampana, oli myös muita todennäköisemmin erimielisyyksiä vanhempiensa kanssa rahankäytöstä. Näitä nuoria vanhemmat myös tyyppillisesti palkitsivat tavaroiden ostamisella. Säästävää itsensä kokevat nuoret kommunikoivat muita enemmän vanhempiensa kanssa rahankäytöstä, ja heillä oli vähemmän erimielisyyksiä rahan käytöstä. Säästäväisyys oli tyyppillisempää myös alle 14-vuotiailla, uusperheiden lapsilla sekä niillä, jotka kokivat henkilökohtaisen taloudellisen tilanteensa hyväksi. (Ks. tarkemmin Wilska 2007.) Tulokset tukevat aiempia tutkimuksia perheen sisäisen kommunikaation tärkeydestä kuluttajaksi sosiaalistumisessa (mm. Webley & Nyhus 2006).

7.3 Lasten vaikutus perheen kulutukseen

Perheiden sisäisen kommunikaation sujuvuudesta kertoo omalta osaltaan myös lasten vaikutus perheen yhteiseen kulutukseen. Kuten taulukosta 8 havaitaan, vanhempien mukaan lasten mielipide painoi eniten vapaa-aikaan liittyvissä ostopäätöksissä: päätettäessä erilaisista vapaa-ajan kulttuuripal-

Taulukko 8. Niiden vanhempien osuus (%), jotka ottivat lasten mielipiteen yleensä huomioon erilaisissa hankinnoissa

hankinta	%
tietokoneet	37
televisiot ja DVD-laitteet	31
musiikinkuuntelulaitteet	33
auto ja muut moottoriajoneuvot	9
asunto tai vapaa-ajan asunto	16
muut kestotavarat (esim. kodinkoneet)	9
huonekalut ja sisustus	26
kotiin ostettava ruoka	50
ravintolassa syöminen	46
elokuvat, teatteri, konsertit, urheilukilpailut	56
muut huvitukset (mm. huvipuistot, kylpylät)	60
lomamatkat ja risteilyt	55

veluista ja huvituksista tai lomamatkoista yli puolet vanhemmista myönsi kuuntelevansa lasten mielipidettä. Myös ruoan suhteen lapsilla oli yleensä vaikutusvaltaa, sekä kotona että ravintoloissa kulutettuna. Vähiten vanhemmat kokivat kuuntelevansa lapsiaan isoissa hankinnoissa. Esimerkiksi autoa ostettaessa yli 90 % vanhemmista jätti huomiotta lastensa mielipiteen. Kestokulutushyödykkeitä ostettaessa lasten mielipiteitä kuunneltiin lähinnä elektronisia tai digitaalisia laitteita hankittaessa.

Myös lapsia itseään pyydettiin arvioimaan omaa vaikutusvaltaansa kodin hankintoihin asteikolla ”hyvin vähän/ei lainkaan – hyvin paljon”. Kuten taulukosta 9 nähdään, lasten arviot olivat samansuuntaisia kuin heidän vanhempiensakin, joskin lapset mielsivät vaikutusvaltansa jossain määrin suuremmaksi kuin mitä heidän vanhempansa arvioivat sen olevan. Erityisesti kodin viihdeelektronikan hankkimisessa lapset kokivat pystyvänsä vaikuttamaan enemmän kuin, mitä vanhemmat arvioivat. Eniten lapset kuitenkin kokivat pystyvänsä vaikuttamaan vapaa-ajan kulutukseen ja viihteeseen, syömiseen sekä matkailuun liittyviin ostopäätöksiin; vähiten auto-, asunto- ja muiden kestotavaroiden hankintoihin.

Lapsen ikä vaikutti kulutus päätöksiin osallistumiseen erityisesti tietokoneiden ($p=.000$), televisioiden ja DVD-laitteiden ($p=.006$) sekä musiikinkuuntelulaitteiden hankinnassa ($p=.003$). Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä enemmän hän pystyi

Taulukko 9. Lasten ja nuorten arviot (%-osuus) perheen yhteisiin kulutuskohteisiin vaikuttamisesta

	hyvin vähän/ ei lainkaan	vähän	kohtalaisesti	paljon	hyvin paljon
tietokoneet	16	27	29	19	9
televisiot ja DVD-laitteet	18	29	33	17	4
musiikinkuuntelulaitteet	11	18	31	27	13
auto ja muut moottoriajoneuvot	54	27	12	5	1
asunto tai vapaa-ajan asunto	52	26	15	6	1
muut kestopavarat	52	31	13	3	1
huonekalut ja sisustus	25	34	30	9	3
kotiin ostettava ruoka	6	17	40	28	9
ravintolassa syöminen	16	22	37	19	7
elokuvat, teatteri ym.	9	13	35	34	9
muut huvitukset	8	19	35	30	9
lomamatkat ja risteilyt	17	23	34	21	6

näihin hankintoihin vaikuttamaan. Sama tulos tuli esille myös aikuisten vastauksissa. Sukupuolen vaikutus näkyi ennen kaikkea autojen ja muiden moottoriajoneuvojen ($p=.000$) sekä huonekalujen ja sisustustavaroiden hankinnassa ($p=.000$) siten, että poikien vaikutusvalta oli selvästi suurempi moottori- ja tyttöjen sisustuspuolella. Myös tietokoneiden hankintaan pojat pystyivät vaikuttamaan hieman enemmän kuin tytöt ($p=.02$). Lapset siis seurasivat vanhempiansa sukupuolittunutta työnjakoa päätöksenteossa. Muun elektroniikan hankinnassa ei tyttöjen ja poikien vaikutusvallassa ollut eroja. Se, oliko kyselyyn vastanneella lapsella sisarusia vaikutti myös vaikutusvaltaan joissakin hankinnoissa. Tietokoneiden, televisioiden ja DVD-laitteiden, musiikinkuuntelulaitteiden ja muiden kodin kestopavaroitten hankinnoissa ainoilla lapsilla oli selvästi enemmän vaikutusvaltaa kuin niillä vastaajilla, joilla oli sisarusia. Toisaalta mikäli ainoa lapsi oli tyttö, sisarusten puuttuminen lisäsi hänen vaikutusvaltaansa ainoastaan televisiota ja DVD-laitteita ostettaessa. Sen sijaan pojat, joilla ei ollut sisarusia pystyivät vaikuttamaan muita enemmän kaiken elektroniikan sekä myös kodin muiden kestopavaroitten ja ajoneuvojen ostamiseen. Tytöt pystyivät vaikuttamaan jonkin verran poikia enemmän asumiseen ja sisustamiseen liittyvään kulutukseen ($p=.003$).

Yllä kuvatut tulokset ovat hyvin samankaltaisia ”Lapset kuluttajina ja markkinoinnin kohde-

ryhmänä” -tutkimuksen kanssa. Myös kyseisessä tutkimuksessa sekä lapset että heidän vanhempansa arvioivat lasten vaikuttavan eniten vapaa-ajan viihdekulutukseen sekä ruoan ostamiseen. Tietotekniikka- ja elektroniikkahankintoihin sen sijaan arvioitiin lasten vaikuttavan vähemmän kuin tässä tutkimuksessa, mikä johtunee lapsivastaajien matalammasta iästä. ”Lapset kuluttajina ja markkinoinnin kohderyhmänä” -tutkimuksessa kohderyhmänä olivat 10–13-vuotiaat lapset ja heidän vanhempansa (ks. Wilska 2004).

Vanhempien vaikutus lastensa kulutus päätöksiin on myös huomattava, vaikka etenkin teini-ikäisten kulutuksessa kaverien ja viiteryhmiin merkitystä usein tutkimuksessa ylikorostetaan (taulukko 10). Tässä tutkimuksessa vanhemmat vaikuttivat selvästi muita tekijöitä enemmän vastaajien ostopäätöksiin. Vähiten vastaajat kokivat kulutus päätöksiinsä vaikuttavan kauppojen myyjien ja valistuskampanjoitten. Myöskään julkkisten esimerkillä ei ollut vaikutusta. Sen sijaan nuoret myönsivät mainonnan vaikuttavan ostoihinsa yllättävänkin paljon. Tämä on mielenkiintoista, sillä nuoria pidetään yleisesti hankalana kohderyhmänä. Myös sisarusten ja tyttö- tai poikaystävien vaikutus oli yllättävän pieni. Lehtijutut ja uutiset vaikuttivat melko paljon, mikä antaa viitteitä nuorten kulutus päätöksiin liittyvistä ajankohtaisista tekijöistä, kuten eettisyys, ympäristöystävällisyys ja tuotantoon liittyvät ongelmat.

Taulukko 10. Lasten kulutuspäätöksiin vaikuttavat tahot, keskiarvot 1–5 -asteikolla (1 = ei vaikuta lainkaan, 5 = vaikuttaa hyvin paljon)

Vaikuttaja	Keskiarvo	Keskihajonta
Vanhemmat	3,293	1,0355
Kaverit	2,823	1,0954
Mainokset	2,766	1,0766
Lehtijutut ja uutiset	2,458	1,0631
Poika-/tyttöystävä	2,271	1,2976
Sisarukset	2,264	1,0078
Musiikkivideot	2,133	1,1236
Julkikset	2,069	1,0479
Valistuskampanjat	1,891	,9266
Kauppojen myyjät	1,896	,9058

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli oletus taloudellisten resurssien, kulutuksen ja ajankäytön epätasaisesta jakautumisesta perheissä. Taloudellisten resurssien epätasainen jakautuminen voi aiheuttaa hyvinvointieroja perheenjäsenten kesken, mikä voi pahimmillaan johtaa tyytymättömyyteen ja jäsenten välisiin ristiriitoihin. Aihetta on tutkittu sen sensitiivisyyden ja haasteellisen operationalisoinnin johdosta varsin vähän. Niin puolisoiden välisestä rahojen hallinnoinnista ja kulutuspäätöksistä kuin lasten roolista kuluttajina perheissä tiedetään nykyisellään varsin niukasti.

Tutkimusaineistomme osoitti, että enemmistö puolisoista halusi pitää rahansa erillään, mutta avioliitto ja yhteiset lapset lisäsivät varojen yhteyttä. Rahojen yhteisyys ja erillisuus oli yhteydessä myös perheen aikuisten rahankäyttötyyleihin: havaittu yhtenäisyys puolison rahankäytössä lisäsi rahojen yhteyttä. Rahojen hallinnointiin liittyy paljon riskejä, joita pyritään välttämään. Siksi parisuhteesakin rahat laitetaan yhteen vasta kuin ollaan varmoja kumppanin toimista rahan käytössä. Rahojen yhteisyys johtaa myös menojen maksamiseen yhdessä.

Yleisintä pariskunnilla oli joko sopia vastuut perheen yhteisistä menoista tai siirtää maksamisvastuu hänelle, jolla sattui olemaan rahaa. Sovittu vastuunjako yhteisistä menoista oli yleisempää pidemmissä ja vakiintuneimmissa parisuhteissa, isoissa perheissä ja omistusasunnoissa asuvilla. Pienissä huvittelumenoissa ei pidetty tärkeänä, kumpi menoja rahoittaa. Sen sijaan kiinteissä kuluierissä, kuten asuminen ja lainat, vastuut olivat useimmiten selvästi jaetut. Miehet suurempituloisina rahoittivat naisia useammin perheen yhteisiä menoja, ja naiset puolestaan kantoivat suuremman vastuun lasten menoista. Vastaavanlaisia tuloksia on löydetty Britanniassa Jan Pahlin tutkimuksessa 1980-luvulta (Pahl 1989). Samankaltaiset tulokset ovat jossain määrin yllättäviä, koska Pahlin tutkimuksesta on jo aikaa, ja lisäksi brittiläinen ja suomalainen yhteiskunta poikkeavat varsin paljon toisistaan.

Kertoisivatko saamamme tulokset siitä, että taloudellisten asioiden hoitaminen perheissä tulee sopimuksenvaraiseksi vasta, kun puoliset ovat eläneet yhdessä pidemmän aikaa ja hankkineet yhteistä varallisuutta? Tutkimus osoitti, että taloudellisten asioiden hoitamisesta oli perheissä muutettu

juuri yhteisen asunnon hankinnan tai ansiotyö- ja tulomuutosten myötä. Onko niin, että suhteen alkuvaiheessa raha-asioiden hoitamisesta sopimista ei osata pitää tärkeänä? Voi myös olla niin, että pidemmissä parisuhteissa taloudelliset vastuut olivat saattaneet ajautua puolisoille vähitellen, varsinaisesti erikseen sopimatta.

Mistä kertoo se, että joku perheenjäsenistä vaikuttaa eniten jonkun hyödykkeen hankintaan? Onko kyse työnjaosta, asiantuntijuudesta vai kiinnostuksesta? Vai vallasta? Kenen tarpeiden tyydytystä ostopäätökseen eniten vaikuttava henkilö ajattelee? Omia, puolison, lasten vai koko perheen? Oma ongelmansa on myös hankinnan rahoittamisen ja vaikutusvallan välinen yhteys. Useimmiten se, joka ostopäätökseen eniten vaikuttaa, toimii myös maksajana, mikä tuntuu luonnolliselta.

Taloudellinen päätöksenteko suomalaisissa lapsiperheissä näyttäisi olevan puolisoitten kesken yleisesti ottaen kuitenkin demokraattista, sillä merkittävässä hankinnoissa neuvottelu ja toisen mielipiteen huomioon ottaminen näytti olevan hyvin yleistä. Voidaan myös nähdä, että lasten mielipidettä kuunneltiin varsin paljon perheen ostopäätöksissä ja lasten vaikutusvalta lisääntyi iän myötä. Tosin lasten vaikutusvalta keskittyi enimmäkseen vapaa-aikaan liittyvään kulutukseen ja ruokaan isojen hankintojen ollessa edelleen vanhempien päätösvallassa. Kuitenkin vapaa-ajan toiminta on perheille yhä tärkeämpi menoera ja myös ruokaan kuluu huomattava osa kotitalouden tuloista. Näin ollen lasten ja nuorten merkitystä perheiden kulutuspäätöksissä ei pidä vähätellä.

Mielenkiintoista tuloksissamme on lasten vaikutusvallan sukupuolittuneisuus. Tytöt vaikuttivat ”naisellisiin” ja pojat ”miehisiin” kulutuskohteisiin. Vaikka suomalaiset tyttö- ja poikakuluttajat eivät aiempien tutkimusten mukaan ole perheissään taloudellisesti täysin tasa-arvoisia (mm. Wilska 2004; Lintonen et al. 2006), poikien suhteellisesti suurempi vaikutusvalta perheen kulutukseen tässä tutkimuksessa johtunee suurimmaksi osaksi poikien suuremmasta kiinnostuksesta uuteen teknologiaan liittyviä hankintoja kohtaan. Näiden suhteenhan vanhemmat tyypillisesti kuuntelevat etenkin teini-ikäisiä lapsiaan.

Selvitimme tutkimuksessamme myös lasten ja nuorten sosiaalistumista kuluttajiksi perheiden sisällä. Tutkimustulosten perusteella lapset ja nuoret olivat melko hyvin selvillä perheen rahankäytöstä ja tyytyväisiä sekä perheen taloudelliseen

tilanteeseen että omaan taloudelliseen tilanteeseensa. Lasten ja nuorten kulutusasenteisiin vaikuttaa tämän tutkimuksen perusteella huomattavasti perheen sisäinen kommunikaatio raha-asioissa. Vanhempien antama kuluttajakasvatus ja kommunikaation laatu on selvästi yhteydessä nuorten kulutusasenteiden muokkautumisessa joko materialistisiksi tai säästäväisiksi. Mitä paremmin kommunikaatio toimii ja mitä selkeämmin vanhemmat asettavat rajoja kulutukselle, sitä harvemmin lasten kulutusasenteet ovat materialistiset. Myös perheen hyvä taloudellinen tilanne auttaa vähemmän materialististen kulutusasenteiden kehittämisessä

Kotitöiden jakaminen suomalaisissa lapsiperheissä näyttäisi tutkimuksemme perusteella olevan perinteisen sukupuolittunutta. Tämä on johtanut siihen, että naiset kuormittuvat kotitöillä. Miehet olivat tähän työnjakoon tyytyväisiä, naiset eivät kaikilta osin. Samoin kuin taloudellisten asioiden hoitaminen, myös kotityöt jaettiin uudelleen lasten syntymän yhteydessä ja työssäkäynnin määrän muutoksissa. Vaikka asenteet olivat myönteisiä ja taloudelliset resurssit olisivat mahdollistaneet palveluiden hankkimisen kotiin, eivät tutkimusperheet arkeaan näillä helpottaneet.

Vaikka olemme saaneet tutkimuksestamme uusia tuloksia, perheen sisäinen päätöksenteko on varmasti monimutkaisempi ilmiö kuin mitä tutkimustuloksemme osoittavat. Yhä individualisemmaksi käyvässä yhteiskunnassa tarvitsemme vankempaa näkemystä siitä, mikä kulutus kotitalouden sisällä on yhteistä ja mikä erillistä. Tutkimusaineisto antoi tietoa siitä, kuka perheessä vaikuttaa erilaisten hyödykkeiden ostopäätöksiin ja kuka perheen yhteisiä, henkilökohtaisia ja lasten menoja rahoittaa. Tämän tiedon valossa voimme esittää valistuneita arvauksia siitä, kuinka kulutus kohdentuu eri jäsenille kotitalouden sisällä. Vapaa-ajan kulutus on nopeasti kasvava kulutuserä, jonka yhteys paitsi kulutuspäätöksiin, myös perheiden ajankäyttöön ja keskinäiseen sosiaaliseen dynamiikkaan olisi mielenkiintoista ja tärkeää selvittää syvällisemmin. Kaiken kaikkiaan tämän päivän kulutusyhteiskunnassa perheitä on yhä hyödyttömämpää tarkastella homogeenisina kotitalous- tai kulutusyksikköinä, ei ainoastaan siksi, että perheet ovat rakenteellisesti yhä heterogeenisempia, vaan myös siksi, että perheet muodostavat yksilöt ovat kulutustavoiltaan ja -asenteiltaan yhä itsenäisempiä. Tärkeät teemat yhä kaupallisemmaksi ja kulutuskeskeisemmäksi muuttuvassa yhteiskun-

nassamme ovat myös lasten ja nuorten, eli tulevaisuuden kuluttajien kulutusasenteiden muokkautuminen. Miten esimerkiksi sukupuolten väliset erot ajan- ja rahankäytössä uusiutuvat perheiden sisällä? Miten vanhempien kulutusasenteet vaikuttavat lasten asenteiden kehittymiseen? Mikä ylipäättään on perheen rooli talous- ja kuluttajakasvatuksessa? Kaikki nämä edellä mainitut kysymykset vaativat huomattavasti lisää sekä määrällistä että laadullista tutkimusta.

KIRJALLISUUS

- Anderson C L & Nevin N (2006) Teach your children well: Values of thrift and saving. *Journal of Economic Psychology* 27, 247–261.
- Apps P & Rees R (1996) Labour Supply, Household Production and Intra-Family Welfare Distribution. *Journal of Public Economics*, 60 (2), 199–219.
- Autio M & Heinonen V (2002). Nuorten kuluksen moraalit ja moraalityt. Teoksessa Autio M, Eresmaa I, Heinonen V, Koljonen V, Paju P & Wilska T-A Pakko riittää – Näkökulmia nuorten kulutukseen ja maksuhäiriöihin. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 24. Helsinki.
- Beatty S & Talpade S (1994) Adolescent Influence in Family Decision Making: A Replication with Extension. *Journal of Consumer Research* 3 (2), 236–251.
- Beck-Gernsheim E (2000) Reinventing the Family. In *Search of New Lifestyles* (transl. by P Camiller). Cambridge: Polity Press.
- Belch G E, Belch M A & Ceresino G (1985) Parental and Teenage Child Influences in Family Decision Making. *Journal of Business Research* 13 (2), 163–176.
- Browning M, Bourguignon F, Chiappori P-A & Lechene V (1994) Incomes and Outcomes: A Structural Model of Intra-Household Allocation. *Journal of Political Economy* 102 (6), 1067–1096.
- Browning M & Chiappori P-A (1994) Efficient Intra-household Allocation: a General Characterization and Empirical Tests. Working paper No. 94–16. Paris: DELTA.
- Browning M (2003) The Intra-household Allocation of Expenditures: New Survey Evidence from Denmark. A keynote presentation in the IAREP Workshop on Household Economic Decisions: Earning, Sharing and Investing Money. Agder University, Kristiansand, Norway. 5–7 December, 2003.
- Brusdal R & Berg L (2002) Growing up Consuming. Gender and age differences in spending own money among Norwegians aged 8 to 24 years. Paper presented in the Nordic Sociological Conference, Reykjavik, August 15–17, 2002.
- Buckingham D (2000) *After the Death of Childhood. Growing Up in The Age of Electronic Media*. Cambridge: Polity Press.
- Burgoyne C B & Routh D (1991) Constraints on the use of money as a gift at Christmas: The Role of status and intimacy. *Journal of Economic Psychology* 12 (1), 47–69
- Dunne M (1999) The role and influence of children in family holiday decision making. *International Journal of Advertising & Marketing to Children* 1 (2) 181–191.
- Ekström K (1995) Children's influence in family decision making. A study of yielding, consumer learning and consumer socialization. Göteborg: BAS.
- Furnham A (2001) Parental attitudes to pocket money/allowances for children. *Journal of Economic Psychology* 22, (4), 397–422.
- Hansen F, Martinsen A, Halling J, Lauritsen G, Nielsen J & Puggaard B (2002) *Børns oppvaekst som forbrukere*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Hulkko L (2007) Lasten vanhemmat ja työ. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus & Stakes, Väestö 2007. Helsinki, 249–263.
- Iisalo S (1994) Määrääkö lapsi perheen hankinnat? *Kuluttaja* 5/1994, 5–7.
- Jaakkola R & Sääntti R (2000) Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 174. Helsinki: Hakapaino.
- Kartovaara L (2007a) Lapsiperheiden kehitys. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus & Stakes, Väestö 2007. Helsinki, 32–41.
- Kartovaara L (2007b) Lapset hajaavissa perheissä. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007*. Tilastokeskus & Stakes, Väestö 2007. Helsinki, 93–101.
- Kids Factory (2002) *Business Plan*. Helsinki.
- Lackman C Y & Lanasa J M (1993) Family Decision Making Theory: An Overview and Assessment. *Psychology & Marketing* 10 (2), 81–93.
- Lintonen T, Wilska T-A, Koivusilta L & Konu A (2006) Trends in disposable money among teenage boys and girls. *International Journal of Consumer Studies* 31 (4), 340–348.
- Lundberg S & Pollak R (1993) Separate Spheres Bargaining and the Marriage Market. *Journal of Political Economy* 101 (6), 989–1010.
- Lundberg, S, Pollak, R & Wales, T (1997) Do husband and wives pool their resources? Evidence from the U.K. child benefit. *Journal of Human Resources* 32 (3), 463–480.
- Martens L, Southerton D & Scott S (2003) Bringing Children (and Parents) into the Socio-

- logy of Consumption. Towards a theoretical and empirical agenda. *Journal of Consumer Culture* 4 (2), 155–182.
- Morris L (1993) Household finance management and the labour market: a case study in Hartlepool. *The Sociological Review* 41 (3), 506–536.
- Niemi I & Pääkkönen H (2001) Ajankäytön muutokset 1990-luvulla. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 2001:6. Helsinki.
- Pahl J (1989) *Money and marriage*. London: Macmillan Education Ltd.
- Pahl J (1990) Household Spending, Personal Spending and the Control of Money in Marriage. *Sociology* 24, 119–138.
- Palan K M & Wilkes R E (1997) Adolescent-Parent Interaction in Family Decision making. *Journal of Consumer Research* 24 (2), 159–169.
- Phipps S & Burton P (1998) What's mine is yours? The influence of male and female incomes on patterns of household expenditure. *Economica* 65, 599–613.
- Pitkänen E (2002) Lapsen vaikutus perheen ostopäätöksissä. *Markkinoinnin pro gradu -työ*. Helsingin kauppakorkeakoulu. Helsinki.
- Postman N (1983) *The Disappearance of Childhood*. London: W.H.Allen.
- Postman N (1992) *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology*. New York: Knopf.
- Pugh A J (2004) Windfall Child Rearing. Low-income care and consumption. *Journal of Consumer Culture* 4 (3), 229–249.
- Raijas A & Varjonen J 2007. Minä vastaan vaateista, sinä autosta. Muuttuuko kotioiden jakaminen suomalaisissa lapsiperheissä? *Janus* 15 (3), 261–279.
- Quart A (2002) *Branded. The buying and selling of teenagers*. Cambridge, MA: Perseus Publishing.
- Sauli H (1997) Lapsen kulutus osana perheen kulutusta. *Hyvinvointikatsaus* 1997:4, 22–29.
- Sauli H (1998) Minun, sinun ja meidän menot. *Tilastokeskus Hyvinvointikatsaus – Spesiaali* 1998, 54–67.
- Sauli H, Bardy M & Salmi M (2002) Elinolojen koventuminen pikkulapsiperheissä. Teoksessa: Heikkilä M & Kautto M (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2002*. Helsinki: Stakes, 32–61.
- Schor J B (2004) *Born To Buy. The Commercialized Child and the New Consumer Culture*. New York: Scribner.
- Steinberg S & Kincheloe J (eds.) (1997) *Kiderculture: The Corporate Construction of Childhood*. Boulder: Westview.
- Suomalainen lapsi (2007) *Tilastokeskus & Stakes, Väestö 2007*. Helsinki.
- Suomen pankkiyhdistys (2006) *Säästäminen ja luotonkäyttö. Tutkimusraportti*. Marraskuu 2006.
- Tilastokeskus (2006) Väestö [luettu 24.8.2007] URL:http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html
- Tilastokeskus (2007a) *Keskiansiot ammatin ja sukupuolen mukaan, 2005*. [luettu 14.9.2007] URL: http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_palkat.html#keskiansioammatti
- Tilastokeskus (2007b) *Kotitalouksien varallisuus 1988–2004. Tulot ja kulutus 2007*. Helsinki.
- Varjonen J, Aalto K & Leskinen J (2007) *Täsmällistä, ammattitaitoista ja edullista – kuluttajapalautetta kotitalousmarkkinoille*. Julkaisuja 2/2007. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Vogler C & Pahl J (1994) Money, power and inequality within marriage. *The Sociological Review* 1994, 263–288.
- Vogler C (1998) Money in the household: some underlying issues of power. *The Sociological Review* 1998, 687–713.
- Väestörekisterikeskus (2007) *Suomen asukasluvut vuosittain*. [luettu 14.9.2007] URL: <http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/home.nsf/pages/686ADEEFF0901FC225731B00425BEC?opendocument>
- Webley P & Nyhus E (2006) Parents' influence on children's future orientations and savings. *Journal of Economic Psychology* 27, 140–164.
- Wilska T-A (2002) *Laiteniilot ja perässähihtäjät. Teknologia ja nuorten kulutustyyli*. Teoksessa: Autio M, Eresmaa I, Heinonen V, Koljonen V, Paju P & Wilska T-A. *Pakko riittää – Näkökulmia nuorten kulutukseen ja maksuhäiriöihin*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 24. Helsinki.
- Wilska T-A (2004) *Lapset kuluttajina ja markkinoinnin kohderyhmänä*. Teoksessa: Anttila A (toim.) *Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurin seksuaalisoinnin vaikutuksista*. STAKES. Raportteja 284. Helsinki, 17–31
- Wilska T-A (2006) *Teknopoijat ja tyylytyöt. Sukupuolen tuottaminen kulutuksen avulla*. Teoksessa: Lehtimäki H & Suoranta J

- (toim.) Kasvattajan Brändikirja. Jyväskylä: FinnLectura, 27–43.
- Wilska T-A (2007) Does money matter? The relationship between economic attitudes and economic well-being of children and teenagers in Finnish families. In: Values and Economy. Proceedings of the 32nd IAREP conference, 268–274.
- Woolley F (2003) Control over Money in Marriage. In: Grossbard-Shectman, S.A (ed.) Marriage and the Economy. Theory and Evidences from Advanced Industrial Societies. Cambridge: University Press, 105–128.
- Özgen Ö (2003) An analysis of child consumers in Turkey. International Journal of Consumer Studies 27 (4), 366–380.

Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä
Anu Raijas & Terhi-Anna Wiiska

Kaikukatu 3, 00530 Helsinki
PL 5, 00531 Helsinki
Puh. (09) 77 261
Faksi (09) 7726 7715
www.kuluttajatutkimuskeskus